

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин

Сахно Олеся Олександрівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
«ШЛЯХИ НАРОЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ НА
СВІТОВОМУ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ»
Спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

Студентки 4 курсу
(номер курсу)
групи МЕ-81а
(шифр групи)

(підпис)

О.О. Сахно
(ініціали, прізвище)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Керівник к.е.н., доцент
(посада, науковий ступінь)

(підпис)

Т. О. Курбатова
(ініціали, прізвище)

Суми – 2022 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему «ШЛЯХИ НАРОЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ
НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ»

студентки Сахно Олесі Олександрівни

Основний зміст кваліфікаційної випускної роботи викладено на 60 сторінках, зокрема список використаних джерел із 46 найменувань, розміщений на 5 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 9 рисунків, а також 9 додатків, розміщених на 12 сторінках.

Ключові слова: КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, АГРОПРОМИСЛОВА ПРОДУКЦІЯ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ЗОВНІШНІЙ РИНОК, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

Мета кваліфікаційної роботи полягає визначенні теоретичного базису конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та оцінці сучасного стану рівня конкурентоспроможності та затребуваності такої продукції на зовнішньому ринку для визначення практичних рекомендацій, імплементація яких позитивно відобразиться на кількісних та якісних показниках зовнішньої торгівлі такою продукцією.

Об'єктом дослідження виступають тенденції конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, які сформувалися в умовах нестабільної економіки.

Предметом дослідження є сукупність методологічних напрацювань щодо оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, як необхідного інструменту розробки пріоритетних напрямів розвитку аграрної галузі.

У ході дослідження були використані як загальнонаукові методи дослідження: аналіз та синтез (при дослідженні понятійного апарату), індукція та дедукція (при визначенні специфічних рис конкурентоздатного

середовища), абстрагування (при визначенні найбільш релевантних методів оцінки конкурентоздатності агропромислових підприємств) так і емпіричні методи дослідження: індексний метод (при розрахунку конкурентоспроможності сільськогосподарських товарних груп), нормалізації значень (при визначенні рангу конкурентоздатності окремих товарних груп сільськогосподарської продукції), прогнозування (при прогнозуванні результатів виробництва сільськогосподарської продукції на найближчі п'ять років).

Інформаційною базою дослідження стали: результати наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених, дані Держаної служби статистики України, нормативно-правові акти.

За результатами сформульовані такі висновки:

1. Виокремлено відмінності між поняттями «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємства», визначено спільні та відмінні погляди науковців щодо переваг та недоліків конкуренції, інструменти впливу на конкурентоспроможність та напрями з якими конкурентоспроможність підприємств корелює в першу чергу.

2. Як на скорочення так і на підвищення кількості експортних та імпорتنих сільськогосподарських товарів впливають керовані та некеровані фактору. Тоді як агропромислові підприємства мають вжити такі заходи, щоб такі фактори мали найменший вплив на показники урожайності та відповідно прибутковості.

3. Оцінка конкурентоспроможності агропромислових підприємств може відбуватися на основі кількісних та якісних методів, де кількісні методи є більш репрезентативними та порівнюваними.

4. Сучасний стан розвитку виробництва сільськогосподарської продукції характеризується коливаннями, де вирощуванню продукції тваринництва характерне скорочення, внаслідок низького міжнародного попиту на таку продукцію, що в першу чергу є наслідком низької якості пропонованої продукції тваринництва. Тоді як кількість вирощуваної

продукції рослинництва (особливо зернових та зернобобових культур) підвищується щороку забезпечуючи значну кількість країн світу такою продукцією.

5. Отримані прогностні значення виробництва сільськогосподарської продукції тваринництва, де виробництво вовни стане найменш представленим або зовсім зникне у п'ятирічній перспективі як вид сільськогосподарської діяльності. Тоді як кількість вирощуваних тварин на забій та кількості надою молока ймовірно зросте, внаслідок підвищення попиту на таку продукцію всередині країни.

6. Для оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції було застосовано індекс Лафея. Результати розрахунків продемонстрували, що зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження є найбільш конкурентоздатними. Тоді як насіння і плоди олійних рослин, залишки відходів харчової промисловості також можуть похизуватися тим самим.

7. Запропоновано групування експортних товарних груп сільськогосподарської продукції, яким були присвоєні відповідні літери від А (найбільш конкурентоздатна продукція) до Е (найменш конкурентоздатна). Таке ранжування, вважаємо позитивно відобразиться при розробці ефективних заходів підвищення конкурентоздатності такої продукції враховуючи поточний рівень їх якості та попиту.

8. На основі урожайності українських ґрунтів та аграрного потенціалу України одним із напрямків підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції було визначено стимулювання розвитку органічного землеробства.

Результати апробації основних положень кваліфікаційної бакалаврської роботи розглядали на III Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток», 20 травня 2022 р. Суми, Україна.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2022.

Рік захисту роботи – 2022.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра міжнародних економічних відносин

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

(спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»)

студенту 4 курсу, групи МЕ-81а

Сахно Олесі Олександрівні

1. Тема роботи «Шляхи нарощення конкурентних переваг України на світовому ринку агропромислової продукції»

затверджена наказом по університету від 05.05.2022 року № 0317-VI.

2. Термін подання студентом закінченої роботи 27.05.2022 року.

3. Мета кваліфікаційної роботи полягає визначенні теоретичного базису конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та оцінці сучасного стану рівня конкурентоспроможності та затребуваності такої продукції на зовнішньому ринку для визначення практичних рекомендацій, імплементація яких позитивно відобразиться на кількісних та якісних показниках зовнішньої торгівлі такою продукцією.

4. Об'єктом дослідження є тенденції конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, які сформувалися в умовах нестабільної економіки

5. Предметом дослідження є сукупність методологічних напрацювань щодо оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, як необхідного інструменту розробки пріоритетних напрямів розвитку аграрної галузі.

6. Кваліфікаційна робота виконується на основі глибокого вивчення літературних джерел, та дослідженні статистичних даних кількості, якості урожайності сільськогосподарської продукції, тощо.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

Розділ 1. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності агропромислових підприємств; термін подання – 10 квітня 2022 року.

У розділі 1 визначити сутність понятійного апарату конкурентоспроможності аграрних підприємств; охарактеризувати

специфічні риси конкурентного середовища підприємств агропромислового комплексу; проаналізувати методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств.

Розділ 2. Агропромисловий сектор України: тенденції розвитку та місце продукції на світовому ринку; термін подання – 27 квітня 2022 року.

У розділі 2 здійснити аналіз тенденцій розвитку агропромислового сектору України; дослідити динаміку та структуру зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України; оцінити конкурентоспроможність вітчизняної агропромислової продукції на світовому ринку.

Розділ 3. Напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції; термін подання – 18 травня 2022 року.

У розділі 3 визначити перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галузі України на міжнародній арені; запропонувати напрями розвитку органічного землеробства в Україні.

8. Консультації щодо роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Курбатова Т.О., доцент кафедри міжнародних економічних відносин	15.03.2022	15.03.2022
2	Курбатова Т.О., доцент кафедри міжнародних економічних відносин	21.03.2022	21.03.2022
3	Курбатова Т.О., доцент кафедри міжнародних економічних відносин	28.03.2022	28.03.2022

9. Дата видачі завдання: 28 березня 2022 року.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
1. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності агропромислових підприємств	11
1.1 Сутність конкурентоспроможності агропромислових підприємств	11
1.2 Специфічні риси конкурентного середовища підприємств агропромислового комплексу.....	14
1.3 Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств	17
2. Агропромисловий сектор України: тенденції розвитку та місце продукції на світовому ринку.....	22
2.1 Аналіз тенденцій розвитку агропромислового сектору України.....	22
2.2. Динаміка та структура зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України.....	25
2.3. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції на світовому ринку.....	33
3. Напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції.....	37
3.1 Перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галузі України на міжнародній арені	37
3.2 Напрями розвитку органічного землеробства в Україні.....	42
Висновки.....	46
Перелік джерел посилання	49
Додатки.....	53

ВСТУП

Протягом періоду своєї незалежності Україна була та залишається аграрною країною, тоді як вітчизняна сільськогосподарська продукція є затребуваною як в країнах Європи, так і в Північній та Південній Америці. Вітчизняну продукцію також споживають в окремих країнах Азії та Африки. На основі того, що сільськогосподарська продукція є досить затребуваною то аграрним підприємствам важливо знаходити баланс та забезпечувати конкурентоздатність вирощуваної продукції на зовнішньому ринку, враховуючи політичні та економічні шоки. Поточна кліматична ситуація у світі, а також інші наслідки макро та мікроекономічних факторів змушують агропромисловий бізнес переорієнтувати діяльність, удосконалювати технологію виробництва, додатково фінансувати удобрення ґрунтів, та інше. Всі ці та багато інших інструментів імплементують у свою діяльність виробники аграрної продукції з метою зміцнення конкурентних переваг та нарощення прибутку.

Враховуючи мінливі екологічні, економічні, політичні, науково-технічні та трудові умови питання нарощення конкурентних переваг сільськогосподарської продукції стає всі більш актуальним. Так, дослідження з дотичної тематики мають як закордонні так і вітчизняні вчені (Крючкова Ж.В., Патица Н.І., Донських А.С., Семенова Л. Ю., Куковський А.Г., Познаховський В.А., Шепіцен А.О., Шубровська О.В., Прокопенко К.О., та багато інших). Вони стверджують, що питання підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції було та залишається одним із популярніших як серед науковців так і поміж власників аграрних компаній. Хоча зауважимо, що достатньої уваги оцінці конкурентних переваг експортної сільськогосподарської продукції науковцями так і не було приділено.

Враховуючи актуальність тематики метою дослідження є визначення теоретичного базису конкурентоспроможності сільськогосподарської

продукції та оцінка сучасного стану рівня конкурентоспроможності та затребуваності такої продукції на зовнішньому ринку для визначення практичних рекомендацій, імплементація яких позитивно відобразиться на кількісних та якісних показниках зовнішньої торгівлі такою продукцією.

Для виконання поставленої мети, було визначено ряд завдань, зокрема:

- визначити сутність понятійного апарату конкурентоспроможності аграрних підприємств;
- охарактеризувати специфічні риси конкурентного середовища підприємств агропромислового комплексу;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств;
- здійснити аналіз тенденцій розвитку агропромислового сектору України;
- дослідити динаміку та структуру зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України;
- оцінити конкурентоспроможність вітчизняної агропромислової продукції на світовому ринку;
- визначити перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галуз України на міжнародній арені;
- запропонувати напрями розвитку органічного землеробства в Україні.

Об'єктом дослідження є тенденції конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, які сформувалися в умовах нестабільної економіки.

Предметом дослідження є сукупність методологічних напрацювань щодо оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, як необхідного інструменту розробки пріоритетних напрямів розвитку аграрної галузі.

У ході дослідження були використані як загальнонаукові методи дослідження: аналіз та синтез (при дослідженні понятійного апарату),

індукція та дедукція (при визначенні специфічних рис конкурентоздатного середовища), абстрагування (при визначенні найбільш релевантних методів оцінки конкурентоздатності агропромислових підприємств), так і емпіричні методи дослідження: індексний метод (при розрахунку конкурентоспроможності сільськогосподарських товарних груп), нормалізації значень (при визначенні рангу конкурентоздатності окремих товарних груп сільськогосподарської продукції), прогнозування (при прогнозуванні результатів виробництва сільськогосподарської продукції на найближчі п'ять років).

Інформаційною базою дослідження стали: результати наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених, дані Держаної служби статистики України, нормативно-правові акти та їх пояснення тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність конкурентоспроможності агропромислових підприємств

За даними Європейської комісії останні роки характеризуються підвищенням попиту на сільськогосподарську продукцію, що стало наслідком демографічних змін та змін наявного доходу [1]. За таких умов особливої актуальності набуває питання забезпечення високого рівня конкурентоспроможності агропромислових підприємств, що є однією з умов збереження їх лідируючих позицій на внутрішньому та міжнародному ринках збуту. Успіх підприємства в конкурентному середовищі визначається постійним моніторингом позицій на ринку, вивченням сильних і слабких сторін як власної підприємницької діяльності, так і конкурентів, його здатністю пристосовуватися до змін ринкової ситуації, тощо.

Для початку нами були проаналізовані наукові праці, які визначають теоретичні особливості конкурентоспроможності підприємств, на основі яких було виявлено, що в літературі є кілька понять, пов'язаних з питанням конкурентоспроможності, зокрема це – конкуренція, конкурентоспроможність і конкурентна перевага [2, 3, 4]. Аналіз наукових підходів відображений у таблиці 1.1.

Відповідно до вищенаведеної таблиці зауважимо, що інтенсивність конкуренції залежить від видів продукції чи послуг, структури сектора, що їх пропонує, використовуваних інструментів конкуренції та, нарешті, структури покупців самих товарів чи послуг. Тоді як конкурентоспроможність визначається як вплив конкуренції та показує, як підприємства конкурують на ринку за прихильність клієнтів. А у свою чергу конкурентоспроможність підприємства характеризує здатність виживати на ринку та здатність розвивати компанію, а також протистояти іншим співіснуючим суб'єктам на цьому ринку. Відтак, конкурентоспроможність – це здатність підприємства

надавати одержувачам потрібні товари чи послуги належної якості в потрібний час і місце, щоб потреби споживачів задовольнялися ефективніше у порівнянні з іншими підприємствами.

Таблиця 1.1 – Аналіз наукових підходів до понять конкурентоспроможності

Конкуренція	Конкурентоспроможність	Конкурентоспроможність підприємства
<ul style="list-style-type: none"> - Змагання та суперництво між окремими особами, групами чи організаціями, зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети (Азоев Г.Л. [13, с.5]); - Арена, на якій підприємства змагаються один з одним за клієнтів у певному секторі економіки (Карлов Б. [7, с.24]); - Характеризується наявністю багатьма незалежними продавцями та покупцями, які мають право вибору щодо входу на ринок та виходу з нього (Макконелл К.Р., Брю С.Р. [14, с.24]) 	<ul style="list-style-type: none"> - Обумовлена економічними, політичними та соціальними факторами (Портер М. [5, с.51]) - Сукупність переваг, які забезпечують лідируючі позиції у порівнянні з конкуруючим підприємством (Деменьєва А. [6, с.65], Карлоф Б. [7, с.24]); - Характеризує якісні, цінові параметри та рівень менеджменту, інвестиційну діяльність, тощо (Воронін Г.О. [8, с.18]) 	<ul style="list-style-type: none"> - Комплексна порівняльна характеристика діяльності підприємства, яка відображає успіх підприємства за певний період (Денисенко М.П., [9, с.36]); - Характеризується тим, що чим вища конкурентоспроможність тим більші можливості, а отже результати на ринках збуту (Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. [10, с.34]); - Є результатом ефективної маркетингової стратегії, задоволеності споживачів та позитивного іміджу (Єрмак А.В. [11, с.43]); - Залежить від рівня конкурентоспроможності галузі, змінюється через появу нових підприємств на ринку та є результатом людського капіталу (Зав'ялов П.С. [12,];)

Джерело: складено автором

Щодо конкурентоспроможності агропромислових підприємств, також зазначимо, що науковці при дослідженні такого питання корелюють з такими напрямками як: продуктивність, економічна та соціальна ефективність, інвестиції, управління інформаційними ресурсами та ін. Це є свідченням того, що такі поняття, а також їх кількісні виміри мають безпосередній вплив на рівень конкурентоспроможності представників сільськогосподарської сфери, а отже впливають за рівень загальної конкуренції в країні. Аналогічну позицію у своїй праці висвітлює і Лупак Р.Л. з Васильців Т.Г., які

наголошують на перевагах та недоліках конкуренції, де поміж переваг вони виділяють те, що така є двигуном економічного та інноваційного прогресу, слугує інструментом економії ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових) та стимулює наслідування науковим інноваціям [19, с. 19]. Тоді як недоліки конкуренції виникають внаслідок несумлінного дотримання нормативно-визначених правил та етичних норм, зокрема це стосується економічної кризи виробництва, хижацького використання всіх видів ресурсів, тощо.

Для того, щоб підприємство стало конкурентоспроможним для цього недостатньо лише використовувати у виробництві новітні засоби праці, вирощувати еко-продукцію та регулярно аналізувати ринкові позиції конкурентів. Вважаємо, що для цього також необхідно, виконання конкуренцією основних покладених на неї функцій, зокрема [18, с. 5; 19, с.20]:

- регулююча функція – полягає у найбільш раціональному та економічному використанні ресурсів, що впливає на ціну товару та його якість, а отже формує попит споживачів та визначає їх необхідну кількість;

- алокаційна функція – характеризується найбільшою концентрацією ресурсів там де буде використовуватися з максимальною віддачою, що сприяє формуванню досконалого ринку;

- інноваційна функція – полягає у фінансуванні науково-технічного прогресу, що стимулює продуктивність праці, економію обмежених ресурсів, що забезпечує першість та дає змогу «обійти» конкурента;

- контролююча функція – полягає у недопущенні виникнення та функціонуванні монополій шляхом застосування інституційних механізмів, таких як антимонопольне законодавство.

Таким чином, у ринковій економіці конкуренція є двигуном економічного розвитку, який спрямований на підвищення конкурентоспроможності та створення нових робочих місць. На ринку кожен виробник, у тому числі виробник сільськогосподарської продукції, зацікавлений в тому, щоб зайняти якомога вигідніші позиції по відношенню

до інших учасників. В результаті здорове конкурентне середовище є фактором прогресу, ефективності та добробуту. Також варто зауважити, що з метою забезпечення стабільного конкурентного середовища нормативна база забороняє здійснення діяльності з недобросовісної конкуренції, зловживання домінуючою владою та укладення угод між компаніями, які призводять до зменшення конкуренції між компаніями.

Отже, конкурентоспроможність агропромислового підприємства безпосередньо залежить від впровадження ефективної системи господарської діяльності, а проведене категоріально-понятійне обґрунтування апарату конкурентоспроможності у повній мірі це підтверджує.

1.2 Специфічні риси конкурентного середовища підприємств агропромислового комплексу

Сьогодні найважливішими факторами конкурентоспроможності агропромислових підприємств є висока якість виробництва та управління, тобто здатність підприємства швидко обробляти земельні ділянки, вчасно здійснювати посів продукції, збирати урожай, реалізовувати та підтримувати конкурентоспроможну продукцію шляхом встановлення оптимуму між ціною та якістю пропонованих товарів, враховуючи при цьому попит споживачів.

Для того, щоб агропромислового підприємству зберегти свої лідируючі позиції варто також оновлювати асортимент продукції, шукати нові ринкові ніші, планомірно підвищувати якість продукції протягом усього виробничого процесу. Відтак все це є свідченням специфічної діяльності, яка притаманна сільському господарству. На основі цього пропонуємо більш детально дослідити риси, які вирізняють агропромислові підприємства поміж

інших галузей економіки, а отже можуть вважатися факторами впливу на рівень їх конкурентоспроможності (рис. 1.1).

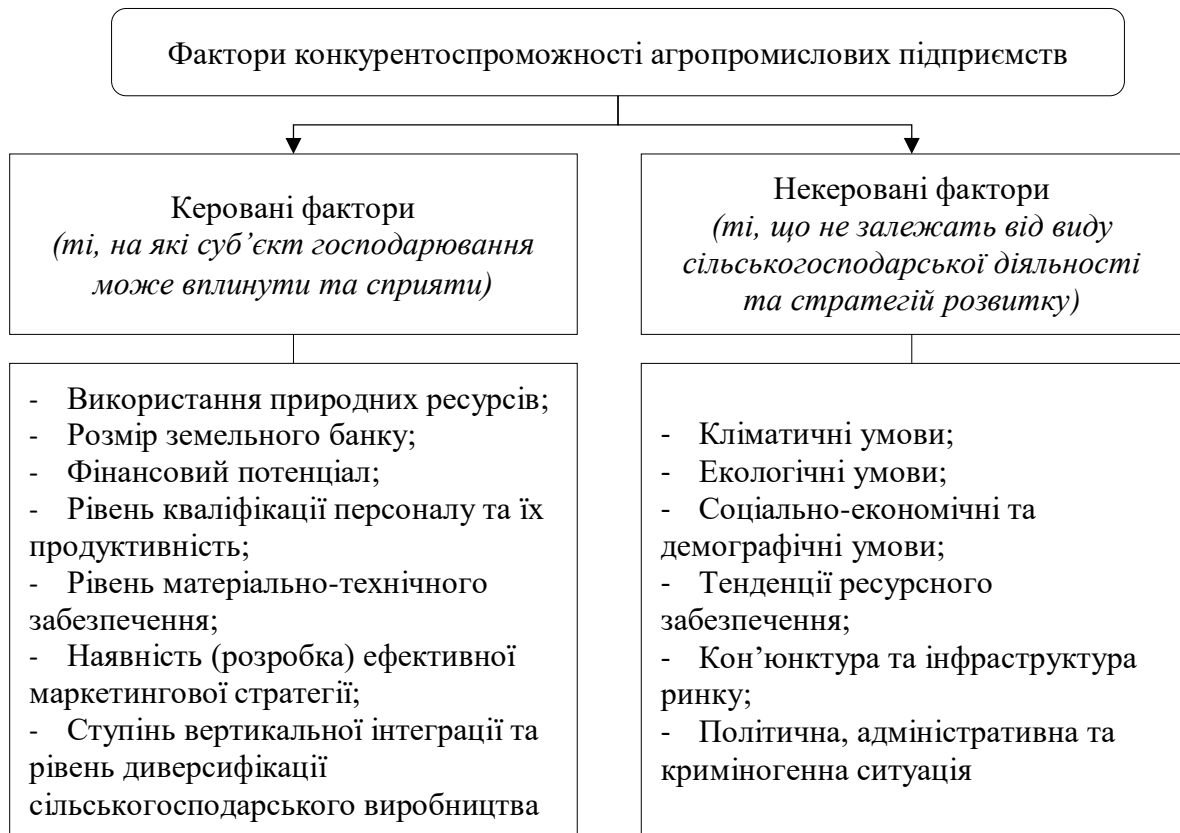

Рис. 1.1 – Специфічні фактори конкурентоспроможності агропромислових підприємств

Джерело: складено на основі [15-17]

Проведений аналіз підтвердив той факт, що на конкурентоспроможність підприємств, окрім загальновідомих факторів, таких як: податкова політика, кон'юнктура ринку, наявність конкурентів, рівень матеріально-технічного обслуговування, якість і ціна товару чи послуги також є ті, які притаманні лише підприємствам сільського господарства. На думку Тарнавської Н.П. врахування кожного із факторів при розробці стратегій дасть змогу не лише підвищити конкурентоспроможність агропромислового бізнесу, але й дасть змогу розширити ринки збуту [16]. Тоді як Донських А.С. наголошує, що аналіз та оцінка впливу всіх факторів має відбуватися не тільки при планування стратегії, але й у ході її виконання, для оцінки дотримання поточних

результатів діяльності плановим та для вчасного реагування на мінливі умови ринкової економіки [17].

Відтак, з огляду на специфічні фактори конкурентоспроможності агропромислових підприємств, науковцями було розроблено механізми її забезпеченості, де [21, с. 31]:

– механізм економічного регулювання – характеризується діями уряду щодо врегулювання правил та умов державного страхування, шляхів отримання державних та іноземних інвестицій, забезпечення цінового регулювання та кредитного забезпечення, а також сприяння податковому врегулюванню, наприклад щодо розрахунку та сплати земельного податку;

– механізм правового регулювання – характеризується розробкою та прийняттям нових стандартів якості сільськогосподарської продукції, нормативно-правових актів щодо врегулювання та контролю над дотриманням відносин між конкурентами, поновленням нормативно грошових оцінок землі, тощо;

– механізм організаційно-економічного регулювання – характеризує сприяння розробці та впровадженню маркетингової та інноваційної діяльності (наприклад, стимулювання безвідходного виробництва), забезпечує підвищення якості продукції, що позитивно впливає на рівень розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції;

– механізм соціально-трудового регулювання – характеризується сприянням зайнятості, підвищенням трудової дисципліни, фінансуванням цільових соціальних програм та формуванням ринкової поведінки.

Розробка урядом визначених механізмів, а також ефективна імплементація їх у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств дасть змогу не лише вийти на нові ринку збуту, але й підвищити інвестиційну привабливість підприємства та збільшити довіру споживачів до продукції та послуг, які надає підприємство.

Отже, сільськогосподарська діяльність справді вирізняється з поміж інших певними факторами, які залежать здебільшого залежать від

екологічної ситуації, родючості ґрунтів та кліматичних умов, проте при використанні всіх можливих інструментів наданих урядом існує ймовірність підвищити конкурентоспроможність підприємства у короткостроковій перспективі.

1.3 Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств

Враховуючи сучасні умови господарювання сільськогосподарських підприємств особливу актуальність набувають проблеми розробки організаційно-економічних механізмів, моделей і методів аналізу та оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств. Одні із науковців вважають необхідним удосконалити методіку оцінки конкурентоспроможності підприємств, а інші розробляють достовірним алгоритм такої оцінки, для врахування всіх можливих параметрів.

Щодо алгоритму то варто зауважити, що сутність такого ґрунтується на врахування економічних, технічних та нормативних компонентів. Відтак, такий алгоритм, на думку Попадинця Н.М. матиме вигляд структурованої логічної схеми, приклад якої відображений у додатку В [32].

Вважаємо, що така схема може бути імплементована у діяльність сільськогосподарських підприємств, адже враховує всі необхідні аспекти збору та аналізу інформації необхідної для оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Відтак, на основі акумульованої інформації можна зробити порівняльний аналіз корисності реалізованої продукції для підприємства та визначити рівень конкурентоспроможності за відповідними параметречними показниками, до оцінки конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери, результати такого аналізу знайшли своє відображення у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Аналіз сучасних підходів науковців щодо оцінки конкурентоспроможності агропромислового підприємства

Автор	Запропонована методика	Особливості
Крючкова Ж.В. [27, с.42]	На основі розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності	$K_k = \frac{I_{TP}}{I_{EP}}$, де $I_{TP} = \sum a_i g_i$ - індекс технічних параметрів; a_i - коефіцієнт вагомості і-го параметра ; g_i - відношення і-го технічного параметру товару до аналогічного параметру товару конкурента; $I_{EP} = \sum e_i$ - індекс економічних параметрів; e_i - відношення і-го економічного параметру товару до аналогічного параметру товару-конкурента
Малій М.Й, Нужна О.А. [28]	Метод, заснований на теорії ефективної конкуренції	Полягає у оцінці трьох показників: ефективність управління виробничим процесом; фінансові показники; показники ділової активності. А рівень конкурентоспроможності визначається шляхом середньозваженої арифметичної з урахуванням коефіцієнта вагомості раніше визначених показників
	Бенчмаркінг	Не містить великої кількості розрахунків, а конкурентоспроможність оцінюється за такими показниками: продуктивність праці, фондівдача, частка підприємства на ринку, рентабельність продукції, та ціновий сегмент
Шепіцен А.О. [29]	Аналіз потенційної та поточної конкурентоспроможності	Аналізованими показниками є: грошові оцінка риллі, продуктивність праці, ефективність технології, енергозабезпеченість та енергоефективність, фондозабезпеченість та фондоозброєність. Після чого всі показники порівнюються із максимальними значеннями (які було у році), а оцінка потенційної конкурентоспроможності визначається через індекси співвідношень за допомогою методу згладжування часток
Збарський В.К., Місевич М.А. [30]	На основі потенційної та поточної конкурентоспроможності на основі інтегрального показника	$C_e = \sqrt{C_p \times R \times PT}$, де C_e -індекс конкурентоспроможності високотоварного сільськогосподарського підприємства; C_p - індекс конкурентоспроможності продукції, розрахований як відношення інтегрального індексу якості товару до ціни його реалізації; PT - індекс товарності підприємства; R - рейтинговий індекс потенційної конкурентоспроможності, визначений за формулою: $R = \sqrt{(1 - a_1)^2 + (1 - a_2)^2 + \dots + (1 - a_n)^2}$ де a_1, a_2, a_n - показники, що характеризують потенційну конкурентоспроможність
Мартинчук О.А. [31]	На основі рейтингового методу	Визначається на основі всіх аспектів розвитку агропромислових підприємств і дозволяє визначити ранг кожного у загальній сукупності

Джерело: узагальнено автором

Аналіз наукової літератури показав, що існують різні підходи до оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств, наприклад у праці Савченко С.М. були систематизовані власні погляди та пропозиції Кваско А.В. [23], Кузміна О.Є. [24], Куковського А.Г., Познаховського В.А. [25] та Олещук М.Г. [26]. Результатом роботи стали акумульовані методи, які можуть використовуватися управлінським персоналом аграрних фірми при оцінці конкурентоспроможності підприємства (додаток Б).

Так, серед основних методів він виділяє [22]:

- кількісний метод, який полягає у розрахунку відносних показників конкурентоспроможності (наприклад, диференційований та інтегральний методи, метод балів, тощо);
- якісний метод, ґрунтується на компетентностях управлінського персоналу (наприклад, метод експертних оцінок);
- критеріальний метод, ґрунтується на оцінці ринкових можливостей за допомогою кореляційно-регресійного аналізу;
- експертний метод, сутність яких полягає у порівняльній оцінці результатів діяльності аграрного підприємства та його можливостей (наприклад, STEP-аналіз, SWOT-аналіз, метод порівнянь та рангів, тощо);
- матричний метод, полягає у розрахунку таких показників, як: частка ринку, темпи зростання, рентабельність тощо. На думку автора такий підхід не може у повній мірі відобразити конкурентні позиції підприємства;
- індикаторний метод, полягає у зборі та обробці великої кількості даних на основі яких будується окрема система індикаторів, що дає змогу у повній мірі оцінити рівень конкурентоспроможності аграрного підприємства (наприклад, SPACE-аналіз, метод американської асоціації, GAP-аналіз, метод таксономічного показника, LOTS-аналіз, тощо);
- графічний метод, базується на основі розрахованих інтегральних показників, та характеризуються своєю точністю та достовірністю;

- математичний метод, ґрунтується на факторних моделях на основі інтегральних показників (наприклад, інтегральний та таксономічний методи, аналіз конкурентоспроможності за системою 111-555, тощо);

- комплексний метод, характеризує аналіз всіх аспектів, які прямо чи опосередковано впливають на конкурентоспроможність аграрного підприємства шляхом використання як якісних так і кількісних методів оцінки.

На основі аналізу додаткової літератури, дійшли висновку що Савченко С.М. досить точно відобразив підходи науковців щодо оцінки конкурентоспроможності аграрного бізнесу [22]. Але на практиці мало аграрних підприємств оцінюють рівень конкурентоспроможності за допомогою, наприклад, кореляційно-регресійного аналізу чи таксономічного методу. Все це є результатом обмеженого доступу до інформації, трудоемкості процесу збору та апробації кількісних даних, а також недостатнього досвіду працівників у такій оцінці.

Відтак, у 2021 році вітчизняним науковцем Брінь П.В. було проведено лонгіт'юдний контент-аналіз показників конкурентоспроможності підприємств. На основі якого науковець визначив, що автори більше половини статей проіндексованих наукометричними базами Scopus та Web of Science, які досліджували конкурентоспроможність підприємств, розраховують такі показники як [20, с. 39]:

- зростання чистого доходу – розраховується у 84,2% досліджених праць;

- плинність кадрів – що характеризує невдоволеність працівниками умовами та засобами праці розраховано у 80,7% досліджень;

- коефіцієнт рентабельність – розраховується у 73,5% статей;

- рентабельність інвестицій – оцінюється у 68,6% досліджень.

Аналогічне дослідження було проведене польським науковцем, який виділив у своїй роботі, що оцінка конкурентоспроможності агропромислової діяльності має будуватися на оцінці ефектів отриманих від її провадження.

Особливу увагу автор акцентує на двох показниках таких як: частка ринку компанії та рівень прибутковості, а також наголошує на необхідності проведення порівняльного аналізу таких факторів як: порівняння кваліфікації працівників, технологічних, маркетингових, управлінських, фінансових ресурсів, розмірів і структури витрат, тощо.

Оцінка конкурентоспроможності відбувається з використанням таких методів які визначаються керівництвом агропромислового підприємства, враховуючи об'єми інформації та доступ до неї, а також досвід та знання персоналу які мають працювати над розрахунками. Але при оцінці конкурентоспроможності агропромислових підприємств вітчизняні науковці акцентують увагу на необхідності використання таких методів, як: критеріальні та індикаторні [19, с.115].

Таким чином, проведений аналіз показав різноманітність підходів поміж авторів щодо використовуваних методів оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств. Більшість із досліджених авторів акцентує увагу за застосуванні саме кількісних показників, аргументуючи це їх репрезентативністю та порівнюваністю з попередніми періодами.

2 АГРОПРОМИСЛОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА МІСЦЕ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

2.1 Аналіз тенденцій розвитку агропромислового сектору України

На сьогоднішній день земельний банк України складає 60,3 млн га, з них 70,8% є землями сільськогосподарського призначення. Як відомо на території нашої держави протягом 2001 – 2020 років діяв мораторій на будь-які операції пов'язані з купівлею чи продажем землі. Так, під дією мораторію було 31,1 млн га, що знаходилися у приватній власності, тоді як 10,4 млн га були землями державної власності. Деякі експерти свідчать, що внаслідок введення мораторію на купівлю-продаж землі, Україна не могла у повній мірі реалізувати всій аграрний потенціал [36].

Із березня 2020 року дію мораторію скасовано, а поновлення ринку землі сприяло продажу підмораторних земель на загальну суму 3,2 млрд.грн, про що свідчать дані Міністерства аграрної політики. Так, лідируючими областями з продажу земель стали: Харківська область (площа проданих земель 24277 га (6938 угідь)), Херсонська область (площа проданих земель 13602 га (3203 угідь)) та Кіровоградська область (площа проданих земель 11478 га (3203 угідь)). Тоді як найменшу кількість угідь було продано у Івано-Франківській (1007 угідь), Львівській (1465 угідь) та Рівненській областях (1200 угідь) [35].

Відзначимо, що лідерами серед агропромислових підприємств в Україні за розміром земельного банку є компанії Кернел (506 тис.га), Ukrlandfarming (475 тис.га), МХП (370 тис.га) та інші (таблиця Г.1).

У таблиці знайшли своє відображення двадцять найбільших землевласників, тоді як не треба забувати і про невеликі фермерські господарства, які функціонують по всій території. Відтак, на території України лише 7% землі не піддаються обробітку, тоді як у власності сільськогосподарських підприємств знаходиться лише 29% земельного

фонду, 8% земель такі підприємства орендують у держави, а решта належить їм на правах довгострокової оренди.

Тож аграрний бізнес був і залишається основною галуззю економіки України, тоді як одним із показників, який характеризує розвиток сільського господарства в Україні є його частка у ВВП. Так, за даними рисунку 2.1 бачимо що періоду 2012-2015 років характерним є зростання питомої ваги такої продукції у ВВП, тоді як з 2015 року починається спад, де критичного значення було набуто у 2019 році. Вважаємо, що одним із факторів цього є посуха, також вагомий вплив мала пандемія COVID – 19 внаслідок якої були відстрочені оплати за договорами поставок сільськогосподарської продукції, тоді як період поставок був збільшений внаслідок великої захворюваності. Результатом збору урожаю 2021 року та реалізації сільськогосподарських запасів 2020 року характеризуються зростанням. Так, частка сільського господарства за останні три роки підвищилася на 1,66%.

Рис. 2.1 – Динаміка частки сільського господарства у ВВП України протягом 2010-2021 років

Джерело: розраховано за даними додатку Е

Україна з 2014 року почала нарощувати експортний потенціал сільськогосподарської продукції (рис.2.2), про це свідчать додаткові угоди з країнами партнерами реалізація яких позитивно відобразилася на показниках частки експорту сільськогосподарської продукції у загальній сумі експорту України.

Відзначимо також, що 2014 рік став переломним у експортно-імпортних відносинах України, на що вплинули наслідки Революції Гідності та війни на сході України.

Рис. 2.2 – Динаміка частки імпорту та експорту сільського господарства у загальній сумі імпорту та експорту України протягом 2010-2021 років

Джерело: розраховано за даними додатку Е

Для періоду 2014 – 2021 років характерним є коливання часток імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, проте загалом показники зростають. Так, показник частки імпорту зріс на 1,34% при порівнянні 2021 року з 2015, тоді як експорт підвищився на 2,5% за аналогічний період, відтак, на поточний момент Україна займає лідируючі позиції у експорті зернових та зернобобових культур.

Враховуючи це було досліджено рейтинг основних торгових партнерів країн ЄС (таблиця Д.1), де видно що України, станом на 2020 рік, займає 14 місце за вартістю реалізованої сільськогосподарської продукції, тоді як за її якістю посідає четверте місце, поступаючись Великобританії, Бразилії та США.

Отже, протягом тридцятирічного періоду незалежності агропромисловий комплекс зміг зайняти лідируючі позиції за кількістю

виробленої сільськогосподарської продукції та її якістю. Одним із основних інструментів чого стала наявність на території України великої кількості земель сільськогосподарського призначення та її висока урожайність. Хоча з 2001 року на купівлю та продаж такої землі було накладено мораторій, проте це не завадило агропромисловим підприємства нарощувати виробничі потужності за рахунок договорів довгострокової оренди. Динаміка досліджуваних нами показників здебільшого демонструє стрімке зростання, що позитивно відображається на зовнішньоекономічній діяльності країни, проте потребує подальшого аналізу у розрізі видів сільськогосподарської продукції, який буде проведений нами далі.

2.2. Динаміка та структура зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України

Структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції представлена: живими тваринами та продуктами тваринного походження, продуктами рослинного походження, жирами та оліями тваринного або рослинного походження, а також готовими харчовими продуктами.

Так, нами були досліджені показники структури експорту (рис. 2.3) та імпорту (рис. 2.4) сільськогосподарської продукції України за період 2010-2021 років. Такий аналіз показав, що у експорті найбільшу частку займає продукція рослинного походження, де станом на кінець 2021 року живих дерев та інших рослин було експортовано на 41,8% більше ніж за 2020 рік, овочів на 16,9%, їстівних плодів та горіхів на 54,5%, кави та чаю на 5,9% зернових культур на 31,2%, насіння і плодів олійних рослин на 32,2%, шелаку природнього на 282%. Проте такі види продуктів рослинного походження як продукція борошномельно-круп'яної промисловості

скоротилася на 3,9%, а ось рослинні матеріали для виготовлення зменшилися більше ніж у два рази у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року.

В результаті господарювання агропромислових підприємств, діяльність яких орієнтована на виробництво жирів та олії також демонструє збільшення ефективності у порівнянні з 2020 роком, адже такого виду сільськогосподарської продукції у 2021 році було експортовано на 1290,4 млн.дол більше.

Тоді як, питома вага експортної продукції готових харчових продуктів та живих тварин свідчить про скорочення на 1,48% та 0,5% відповідно. Хоча при порівнянні кількісних значень показники зростають, проте у загальній сумі експортної продукції такі втрачають свій потенціал.

Рис. 2.3 – Динаміка частки експорту сільськогосподарської продукції у розрізі її видів, за 2010-2021 роки, %

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики

Щодо імпорту, то найбільшу частку складає готова харчова продукція, це й не дивно, адже здебільшого сільськогосподарська продукція має не великий термін придатності, тому її транспортування стає досить складним завданням. Також однією із проблем того, що експорт такої продукції низький є не відповідність вітчизняної продукції стандартам та нормам якості, наприклад країн ЄС.

Питома вага імпорту продукції рослинного походження також знаходиться на досить високому рівні на зростає за період 2010 – 2020 років з 27,14% до 30,61%. Це є свідченням високого попиту в межах України на вирощені овочі, фрукти, їстівні плоди, горіхи тощо.

Українці також почали надавати більшу перевагу вітчизняним продуктам тваринного походження, що вплинуло на збільшення кількості імпорту у 2021 році на 26,5% у порівнянні з 2020 роком. В результаті сільськогосподарської діяльності у 2021 році також підвищився і імпорт жирів та олії на 58,4%, що і кількісному вираженні становить 163,9 млн.дол.

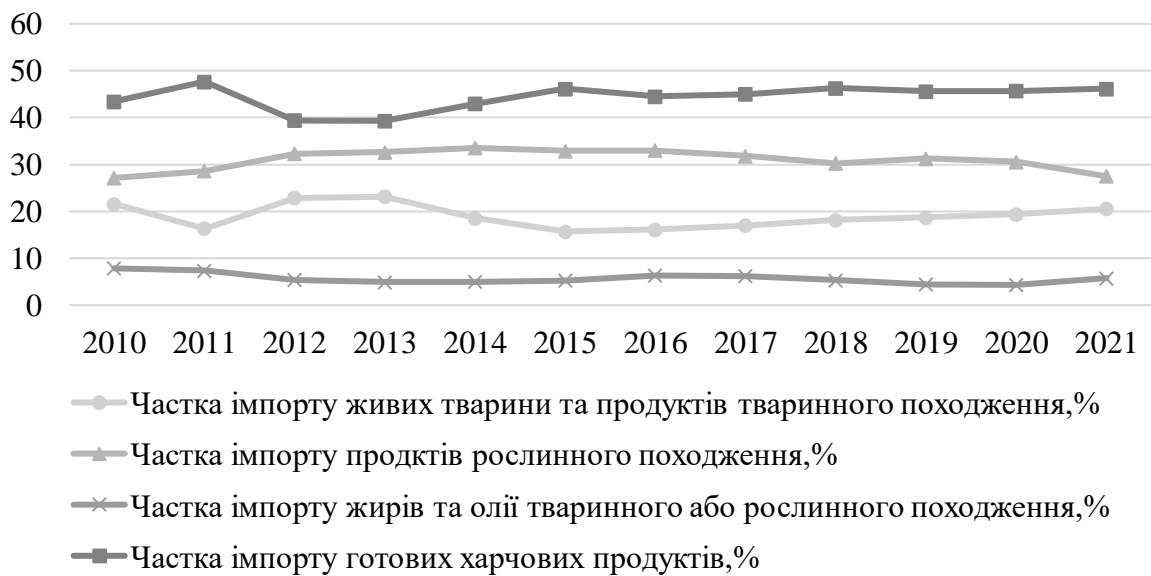

Рис. 2.4 – Динаміка частки імпорту сільськогосподарської продукції у розрізі її видів, за 2010-2021 роки, %

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики

Зростаюча тенденція продажу земель сільськогосподарського призначення здебільшого позитивно вплинула на динаміку посівних площ сільськогосподарських культур вирощених у 2021 році, особливо це стосується зернових та зернобобових, про що свідчить показник темпу приросту у порівнянні з аналогічним показником 2020 року (рис. 2.5). Відзначимо, що на рисунку виділені основні види культур, тоді як вирощуваність тритикале (на 10,3%), овесу (на 10,7%), сорго (на 14,0%),

проса (на 48,0%) та рису (на 8,2%) щороку скорочується внаслідок скорочення попиту на таку продукцію.

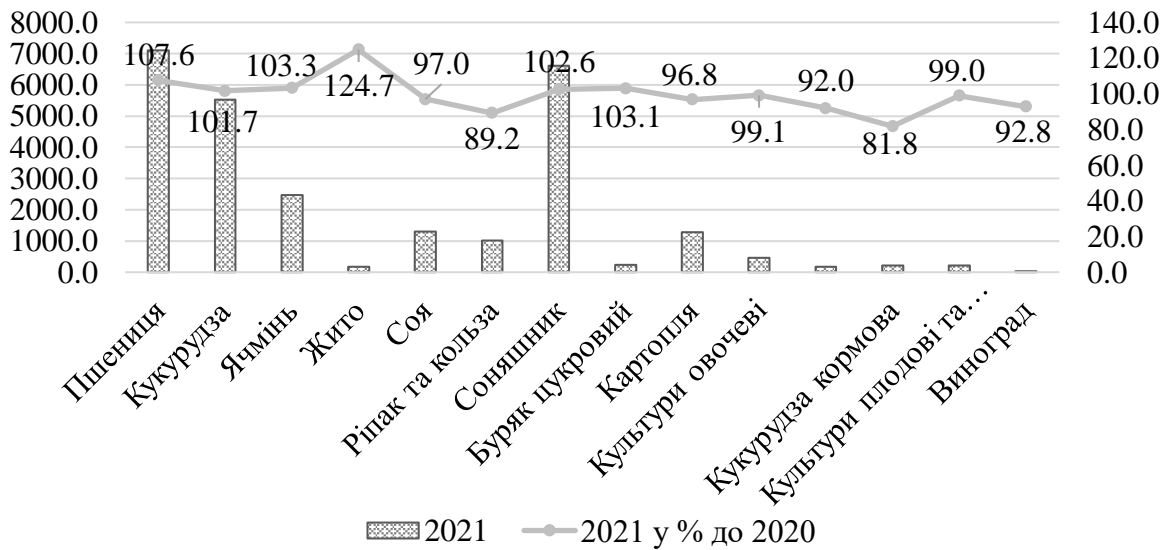

Рис. 2.5 – Динаміка площ посівних основних сільськогосподарських культур за 2021 рік

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики

Скорочення чи збільшення кількості сільськогосподарських земель віднесених на посадку тієї чи іншої сільськогосподарської культури може відрізнятися з року в рік в залежності від прибутковості культури, наявності стабільного попиту та рівня цін на ринку. Так, за 30 років незалежності виробництво пшениці скоротилося на 16%, ячменю на 14%, тоді як виробництво кукурудзи зросло на 545%, адже на початку 90-х років виробництво кукурудзи було на рівні 4,7 млн.т (у тому числі експорт 0,4 млн.т), тоді як у 2021 році були вироблені 30,3 млн.т кукурудзи у тому числі експортовано 23,8 млн.т. [40]. Відтак, завдяки високій конкуренції на ринку пшениці та ячменю найбільш прибутковою структурою стала кукурудза, про що свідчать дані

Загалом агропромислові підприємства, вважають що 2021 рік був рекордним на врожай зернових та зернобобових культур у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року, що підтверджують дані рисунку .

Станом на жовтень 2021 року лідерами експорту зерна є: «Кернел-Трейд» - 2,26 млн.т (частка ринку 13,67%), «НІБУЛОН» - 1,99 млн.т (частка ринку 12,02%), Cargill – 1,55 млн.т (частка ринку 1,63%), «Louis Dreyfus Україна» - 1,55 млн.т (частка ринку – 9,41%) та інші підприємства.

Вітчизняна кукурудза є досить затребуваною на зовнішніх ринках, відповідно це впливає на її ціну, відтак її реалізація сягає 75-85% від загальної кількості врожаю, тоді як одним із найбільших споживачів української кукурудзи є ЄС. В Україні ж така виступає в основному інгредієнтом кормів [41].

При плануванні вирощування будь-якої сільськогосподарської продукції враховується урожайність не лише ґрунтів, але й сільськогосподарських культур, так, наприклад порівнюючи результати посівної та урожай 2020-2021 років, найбільш продуктивними видами є: цукровий та кормовий буряк, кукурудза кормова, а також овочеві, плодові та ягідні культури (рис. 2.6).

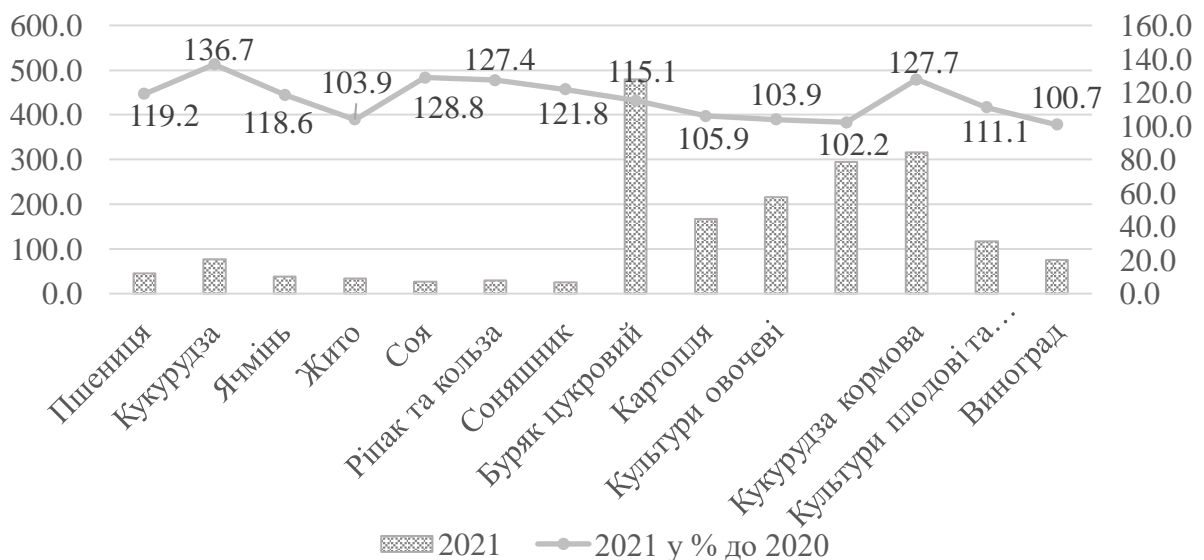

Рисунок 2.6 –Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур за 2021 рік

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики

Також зазначимо, що на вищенаведеному рисунку відображений темп приросту урожайності сільськогосподарських культур 2021 року на противагу 2020 року, який демонструє, що урожайність минулого року є значно більшою. Одним із факторів, який вплинув на стрімке підвищення урожайності є зрошення. За даними Інституту водних проблем на сільськогосподарських угіддях зростає дефіцит кліматичного водного балансу, де одним із інструментів скорочення такого дефіциту є зрошення. Так, за роки незалежності площа зрошуваних земель скоротилася з 2291 тис.га у 1990 році до 551 тис.га у 2020 році, хоча у 2014 році такий показник мав критичне значення, проте внаслідок розповсюдження технології зрошування сільськогосподарські підприємства помітили підвищення урожайності продукції. Наприклад, найбільша кількість земель які знаходяться під зрошенням сфокусовані у власності та/або оренді «Фридом Фарм» (28 тис.га), «Продексим» (16 тис.га), Торговельний дім «Долинське» (10 тис.га), Ukrlandfarming (майже 5 тис.га).

Іншою галуззю сільського господарства є тваринництво, яка у порівнянні з рослинництвом має менший вплив на розвиток аграрно промислового комплексу, проте є забезпечує населення продуктами харчування першої необхідності (м'ясо, яйця, молоко), тоді як саме завдяки тваринництву промисловістю забезпечується сировиною (пух, перо, вовна).

Так, на рисунку 2.7 відображено динаміку виробництва сільськогосподарської продукції тваринництва, а також визначено лінію тренду на наступні п'ять років.

Розглядаючи масу сільськогосподарських тварин для забою, особливу увагу хочемо звернути на ринок сільськогосподарських виробників м'яса птиці. Так, за даними Державної служби статистики з 2000 року в Україні розпочався бурхливий розвиток птахівництва, який продовжується по сьогоднішній день. Експерти у збуті м'яса птиці вважають, що в пергу чергу це пов'язана з наявністю стабільністю зовнішніх ринків збуту та найбільшою рентабельністю продукції у порівнянні з іншими сільськогосподарськими тваринами [38]. Зауважимо той факт, що більшість підприємств, які

займаються вирощуванням птиці мають замкнутий цикл виробництва, а отже така сільськогосподарська продукція експортується на імпортується у вигляді готового м'яса.

Рис. 2.7 – Визначення лінії тренду для виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами у розрізі їх видів

Джерело: побудована автором за даними додатку Ж

Так, станом на 2010 рік імпорт м'яса птиці складав 2,9 тис.т, що у вартісному вираженні - 49,8 млн.дол, а імпорт 0,1 тис.т (1,8 млн.дол), а станом на 2020 рік імпорт підвищився на 1,2 млн.т, тоді як вартісний показник складає 63,1 млн.дол, експорт м'яса у 2020 році не здійснювався.

У 2020 році було зібрано рейтинг світових виробників мяса курей, півнів, качок, гусей та індиків у якому друге місце посіло вітчизняне підприємство ПрАТ «МХП», поголів'я птахів якого складає 478 млн.голів.

Також зазначимо, що в Україні існує тенденція скорочення вирощування поголів'я свиней, це впливає на зниження пропозиції м'яса свині на ринку, що відповідно підвищує ціни на таку сільськогосподарську продукцію. Так, за даними Державної служби статистики за період 2010-2020

років поголів'я свиней скоротилося на 1,85 млн.голів, де окрім такого фактору впливу як невисока дохідність бізнесу, основним фактор також є розповсюдження африканської чуми. Найбільша кількість поголів'я свиней територіально розташована у Київській (520 тис.голів), Донецька (455 тис.голів) та Дніпропетровська (343 тис.голів) області [39].

За допомогою інструментарію MS Excel було побудовано лінії тренду виробництва сільськогосподарської продукції на наступні 5 років. Визначений на рисунку 2.7 коефіцієнт регресії для кожного із узагальнюючих видів продукції демонструє високий рівень залежності, що свідчить про точність побудованої моделі, зокрема це стосується живої маси сільськогосподарських тварин реалізованих на забій та обсягу виробництва вовни для промислових цілей, адже коефіцієнт детермінації знаходить в межах від 0,91 до 0,95. Більш низьку точність має модель обсягу виробництва молока ($R^2=0,76$). Саме ці показники будуть далі розраховані нами у вартісному вираженні (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Прогнозні результати виробництва сільськогосподарської продукції тваринництва на 2022-2026 роки

Обсяг виробництва (валовий настриг) вовни, т		Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т		Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис.т		Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	
Рік	Прогноз	Рік	Прогноз	Рік	Прогноз	Рік	Прогноз
2022	27,92	2022	2431,89	2022	2917,98	2022	7432,78
2023	-22,72	2023	2501,98	2023	2965,16	2023	7049,77
2024	-73,36	2024	2572,06	2024	3012,34	2024	6666,76
2025	-124,00	2025	2642,15	2025	3059,52	2025	6283,75
2026	-174,64	2026	2712,24	2026	3106,71	2026	5900,74

Джерело: авторські розрахунки

Представлені прогнозні дані на наступні п'ять років свідчать, що виробництво вовни в найближчому майбутньому не буде представлено на вітчизняному сільськогосподарському ринку, причиною є не лише низький рівень попиту, але й висока ресурсовитратність як фінансова так і трудова для вирощування та догляду такої худоби на агропромислових підприємствах.

Протилежна тенденція прослідковується реалізації сільськогосподарських тварин на забій, відтак за прогнозними даними кількість вирощуваної худоби на забій має підвищитися за 5 років на 393,94 тис.т. Що стосується надою молока то такий показник також має зрости. Показник кількості одержаних яєць не може бути оцінений як достовірний через низький рівень коефіцієнту детермінації, проте така розрахована тенденція до зниження має ймовірність стати реальністю внаслідок поширення пташиної холери а інфекційного реніту.

Отже, ринок сільськогосподарських товарів представлений із продукції рослинного та тваринного походження, кількість експорту та імпорту яких нарощується з кожним роком. У ході аналізу було визначено, що сільськогосподарська продукція є уразливою від зовнішніх факторів, наприклад, урожайність рослинництва залежить від кліматичних та екологічних умов, які притаманні тому чи іншому регіону, тоді як продукція тваринництва здебільшого страждає внаслідок поширення захворюваності (африканської чуми та пташиної холери). Проведений аналіз підтвердив той факт, що потенціал аграрних підприємств щодо розведення та реалізації худоби починає згасати внаслідок неприбутковості бізнесу, тоді як вирощування зернових, зернобобових та інших культур збільшується щороку внаслідок збільшення попиту на продукцію як на міжнародному ринку так і на вітчизняному.

2.3. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції на світовому ринку

Оцінюючи визначені раніше переваги та недоліки, запропонованих дослідниками, методів оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, ми поділяємо думку з Шубровською О.В та Прокопенко К.О., що найбільш точно може відобразити переваги кожного із її видів індекс Лафея (LFI) [37].

Одним із факторів вибору саме індекс LFI також стало те, що він є стійким до шоків, адже вітчизняній економіці не характерна стабільність, це пов'язано в першу чергу через політичну ситуацію в країні, особливо це стосується російської агресії, яка інтенсивно почалася у 2014 році, а у 2022 році переросла у повномасштабну війну на всій території України. Такий стан речей має безпосередній вплив на рівень розвитку аграрної промисловості, адже в результаті військового конфлікту 2014 років засадження та збір сільськогосподарського урожаю не відбувається на території Луганської та Донецької областей, а також АР Крим. А станом на квітень 2022 року посівна компанія сільськими господарствами частково почалася не зважаючи на воєнний стан та бойові дії, що очевидно скоротить об'єми вирощуваних сільськогосподарських культур, а отже знизить рівень експорту.

Відтак, розрахунок індексу LFI буде відбуватися на основі даних Державної служби статистики у розрізі кожної товарної групи експорту та імпорту сільськогосподарської продукції. Методика розрахунку індексу полягає у різниці нормованого торговельного балансу (у розрізі окремої товарної групи) і всіх товарів, які виробляються в Україні. Для того, щоб розрахувати конкурентоспроможність вітчизняної (i) продукції (j) за основу було взяти таких розрахунок:

$$LFI_j^i = 100 \times \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \times \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)}, \text{ де} \quad (2.1)$$

x_j^i та m_j^i – експорт та імпорт товару j країною i відповідно;

N – загальна кількість товарів, що торгуються.

За допомогою індексу Лаффея можна визначити внесок окремого товару (наприклад, зернових культур) у нормальний торговельний баланс України. Де, позитивне значення індексу свідчить про наявність порівняльних переваг, тоді як від'ємне значення є фактом того що така продукція не є

конкурентоспроможною поміж інших товарів, які реалізують на зовнішньому ринку.

Відповідно до формули 2.1 було визначено конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції протягом 2010-2022 років, тоді як 2022 рік представлений в результаті експортних операцій лише у січні 2022 року, проте отримані результати є репрезентативними адже в повній мірі виражають торговельні показники.

Повні результати розрахунків за індексом LFI відображені у додатку К, тоді як у таблиці 2.2, визначені ті товарні групи є конкурентоздатними.

Таблиця 2.2 – Результати розрахунку конкурентоспроможності товарних груп вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції за індексом LFI за період 2010-2022* років

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
02	-0,287	- 0,032	- 0,195	- 0,131	0,134	0,363	0,43	0,499	0,531	0,575	0,51	0,474	0,523
04	0,516	0,42	0,325	0,372	0,363	0,4	0,378	0,483	0,411	0,311	0,149	0,014	0,044
10	2,263	2,489	4,887	4,787	5,733	7,737	8,151	7,301	7,415	9,385	9,377	8,94	12,855
11	0,056	0,051	0,059	0,091	0,092	0,136	0,162	0,177	0,154	0,171	0,124	0,068	0,084
12	0,902	0,868	1,051	1,351	1,279	1,648	1,701	2,01	1,701	2,21	1,512	1,478	0,47
14	0,001	0,001	0	0,041	0,078	0,072	0,036	0,026	0,035	0,051	0,047	0,012	0,014
15	2,158	2,18	2,79	2,484	3,268	4,084	5,129	5,03	4,476	4,476	5,57	4,857	7,014
17	0,01	0,037	0,197	0,146	0,082	0,176	0,412	0,432	0,326	0,194	0,186	0,063	0,072
19	0,143	0,147	0,172	0,184	0,206	0,237	0,179	0,223	0,148	0,103	0,096	0,105	0,105
20	0,021	- 0,001	0,077	0,125	0,062	0,089	0,052	0,06	0,023	0,035	- 0,017	- 0,032	0,006
23	0,292	0,306	0,479	0,538	0,806	1,095	1,157	1,041	1,095	1,282	1,343	1,034	1,591

*Примітка: 02 м'ясо та їстівні субпродукти; 04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед; 10 зернові культури; 11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості; 12 насіння і плоди олійних рослин; 14 рослинні матеріали для виготовлення; 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження; 17 цукор і кондитерські вироби з цукру; 19 готові продукти із зерна; 20 продукти переробки овочів; 23 залишки і відходи харчової промисловості; *- станом на січень 2022 року*

Джерело: авторські розрахунки

Результати демонструють, що найбільш конкурентоздатними товарними групами на світовому ринку є зернові культури (10), жири та олії тваринного або рослинного походження (15) адже такі індекси є

позитивними а їх значення знаходиться в межах 2,263-12,855 пунктів та 2,158-7,014 пунктів відповідно протягом 2010-2022 років.

Меншу конкурентоздатність мають насіння і плоди олійних рослин (12) (а індекс LFI такої сільськогосподарської продукції має діапазон від 0,47 до 2,21 пунктів) та залишки відходів харчової промисловості (0) де максимального значення індекс набуває у 1,343 у 2020 році (високий індекс 2022 року не варто порівнювати у загальній сукупності).

Також є такі товарні групи над конкурентоздатністю яких варто попрацювати враховуючи їх потенціал, зокрема шляхом дотримання стандартів якості такої сільськогосподарської продукції. Зокрема це стосується таких товарних груп як: м'ясо та їстівні субпродукти ($LFI_{max}=0,575$); молоко та молочні продукти, яйця птиці та натуральний мед ($LFI_{max}=0,516$); цукор і кондитерські вироби з цукру ($LFI_{max}=0,432$).

Що стосується таких товарних груп як: рослинні матеріали для виготовлення ($LFI_{max}=0,078$); продукти переробки овочів ($LFI_{max}=0,125$); продукція борошномельно-круп'яної промисловості ($LFI_{max}=0,177$); готові продукти із зерна ($LFI_{max}=0,575$) то тут вважаємо необхідно розробляти додаткові стратегії просування сільськогосподарської продукції за допомогою ефективних маркетингових рішень.

Отже, оцінка конкурентоздатності товарних груп сільськогосподарської продукції підтвердила, що Україна має великий аграрний потенціал, а наша продукція є затребуваною на світовому ринку сільськогосподарських товарів. Проте існують і ті проблемні аспекти, які заважають та/або стримують належний розвиток експорту сільськогосподарської продукції, хоча така переважає за ціною та кількістю, проте необхідно розпочати роботу над якістю її продукції, і тоді співпраця з міжнародними партнерами відкриє нові ринки збуту для сільськогосподарської продукції.

3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

3.1 Перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галузі України на міжнародній арені

Раніше проведене дослідження показало, що окремим видам сільськогосподарських товарів характерний відповідний рівень їх конкурентоспроможності, відтак пропонуємо групувати такі експортні товарні групи враховуючи результативний показник індексу Лафера (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Групування конкурентоспроможності експортних товарних груп сільськогосподарської продукції за індексом Лафера

Діапазони індексу	Кількість товарних груп	Середнє значення групи	Товарні групи
A [8;10]	1	8,94	зернові культури
B [4;8]	1	4,86	жири та олії тваринного або рослинного походження
C [1;4]	2	1,26	насіння і плоди олійних рослин; залишки і відходи харчової промисловості
D [0;1]	6	0,12	м'ясо та їстівні субпродукти; готові продукти із зерна; продукція борошномельно-круп'яної промисловості; цукор і кондитерські вироби з цукру; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; рослинні матеріали для виготовлення
E [-0;0]	14	-0,15	інші продукти тваринного походження; шелак природний; овочі; продукти переробки овочів; живі тварини; живі дерева та інші рослини; тютюн і промислові замінники тютюну; продукти з м'яса та риби; какао та продукти з нього; кава, чай; різні харчові продукти; алкогольні і безалкогольні напої та оцет; їстівні плоди та горіхи; риба і ракоподібні

Таке групування збільшує репрезентативність раніше проведених розрахунків, тобто видно, що група зернових культур і жирів та олій тваринного або рослинного походження менше за все потребує додаткового втручання та регулювання щодо збільшення їх експорту. Адже здебільшого

на кількісні показники досить конкурентоздатних товарів впливають погодні умови та якість посіяної сировини. Зазначимо, що внаслідок повномасштабної війни в Україні показники експорту у 2022 році скоротяться як через зменшення кількості засіяних угідь, так і через безпекову складову доставки сільськогосподарських товарів з регіонів де ведуться активні військові дії до митних кордонів.

Також відзначимо, що до групи С належать лише дві товарні групи, а до групи D відносять шість товарних груп сільськогосподарських товарів. Саме вони потребують найбільшої уваги, адже на збільшення їх експорту можна вплинути як з боку держави (шляхом встановлення додаткових дотацій та субсидій на розвиток такого бізнесу чи надання певних податкових знижок при започаткуванні нового бізнесу), так і з боку виробників (шляхом підвищення якості експортованої продукції та відповідності її нормам приймаючи країни).

І остання група потребує тотальної зміни процесів виробництва та/або підходів до вирощування сільськогосподарських товарів, адже, вважаємо, що від'ємні значення їм властиві за різними причинами, наприклад:

- низький попит на вітчизняну продукцію раків та ракоподібних через стан водойм у яких такі вирощуються;
- відсутність спеціалізації та відповідних природних умов для вирощування кави та чаю;
- висока собівартість вирощування горіхів та їстівних плодів у порівнянні з такими країнами як: Іспанія (сприятливі погодні умови), Китай (дешева робоча сила);
- невідповідності м'яса та риби до стандартів якості такої продукції, тощо.

Узагальнюючи всі переваги та недоліки, які притаманні вітчизняній експортній сільськогосподарській продукції визнаємо, що в першу чергу необхідно звернути увагу агропідприємств на її якість, адже саме це впливає на розвиток аграрної галузі та здоров'я населення.

Поміж порад та пропозицій щодо покращення якості сільськогосподарської продукції, особливу увагу приділимо сприянню зеленій трансформації сільського господарства, посиленню підтримки аграрної науки і технологіям, а також підвищенню якості та ефективності сільськогосподарської галузі.

Спершу для підвищення представленості вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародній арені вважаємо за необхідне звернути увагу не лише на актуальність підвищення якості сільськогосподарської продукції, а й зберегти для цього необхідне історичне терпіння, науково та позитивно поставитися до затяжного процесу підвищення якості вітчизняної сільськогосподарської продукції.

По-друге, необхідно розробити та впровадити достатньо механізмів та інструментів для заохочення виробників сільськогосподарської продукції, наприклад, до спільного створення регіональних брендів, сприяти спільній взаємодії та впровадженню вирощування сортів сільськогосподарської продукції підвищеної якості та стандартизації виробництва.

По-третє, заохочувати виробників такої продукції використовувати екологічну упаковку, вважаємо, що це підвищить доступ до європейських ринків, тоді як створення податкових пільг для високоякісної продукції забезпечить конкретність сільськогосподарської продукції знизивши її собівартість.

З огляду на це нами були визначені основні напрями, які спроможні вплинути на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції (рис. 3.1).

Для більш детального розуміння сутності вищенаведених рекомендацій охарактеризуємо кожен з них. Щодо зміцнення інституційної основи, то тут особливу увагу варто приділяти налагодженню комунікації між виробниками та Міністерством аграрної політики та продовольства України за допомогою новітньої політики розвитку агропромислової продукції з повними категоріями, широким охопленням, взаємозв'язком та взаємною підтримкою.

Вважаємо, що це допоможе максимізувати спільний ефект та забезпечить всеосяжну ефективність політики, забезпечить пошук інноваційних інструментів впливу на конкурентоспроможність продукції, а також стимулюватиме зелений розвиток сільського господарства, шляхом як стимулів так і обмежень.

Рисунок 3.1 – Рекомендації щодо нарощення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародній арені (авторська розробка)

Дотримання зеленої трансформації методів виробництва полягає у активній пропаганді використання екологічних методів виробництва сільськогосподарської продукції через створення моделей переробки сільськогосподарських відходів та використання ресурсів, реалізацію масштабних сільськогосподарських водозберігаючих проєктів, побудову

сучасних зрошувальних площ, запровадження плану дій із запобігання забрудненню ґрунту та контролю, тощо.

Сутність рекомендації, яка стосується посилення ролі технологічних інновацій базується на приділенні уваги основним сільськогосподарським біологічним дослідженням, зокрема: заохоченні контролю над джерелами забруднення сільськогосподарськими неточковими джерелами, водозберігаючому зрошенні, органічному вирощуванні тощо. Вважаємо, що це забезпечить встановлення чіткого механізму підтримки зеленої сільськогосподарської науки та технологій, а також прискорить розвиток популяризації та трансформації зелених досягнень.

Щодо підтримки домінуючого положення на ринку, то основа суть рекомендації полягає у тому, що орієнтація на ринковий попит дасть змогу підвищити пропозицію на сільськогосподарську продукцію середньої та найвищої якості. А це у свою чергу забезпечить зміцнення бренду, розробку та впровадження ефективного маркетингового просування, що позитивно відобразиться на кількості ринків збуту для вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Одна із основних рекомендацій полягає у посиленні державного управління та нагляду. Оскільки, виконавчим органам влади необхідно почати боротися з усіма видами підробок, суворо карати за використання заборонених домішок при вирощуванні сільськогосподарської продукції чи додаванні такої у процесі обробки. Також варто врегулювати питання утилізації сільськогосподарських відходів та забезпечити застосування екологічно чистих виробничих ресурсів. Вважаємо, що це підвищить довіру та авторитет до вітчизняної сертифікації сільськогосподарських продуктів.

І остання рекомендація, стало наслідком діджиталізації в Україні та стосується функціонування цифрового сільського господарства. Закордонний досвід показує, що існує ймовірність створення великої бази даних, яка буде охоплювати цифрову та інтелектуальну системи моніторингу якості сільськогосподарської продукції [42]. Вважаємо, що це може покращити

процес відстеження виробництва та обігу сільськогосподарської продукції, розподіляючи продукцію, яка має сертифікати якості та відповідність такої ринкових цінам.

Загалом всі рекомендації побудовані на зеленій концепції, тобто покликані заохотити всіх суб'єктів до участі в зеленому розвитку сільського господарства та сприяти розвитку зеленої трансформації сільського господарства на вищий рівень в Україні.

Отже, групування вітчизняних сільськогосподарських товарних груп допомогло визначити перспективні напрямки розвитку сільського господарства. Поступова імплементація таких рекомендацій дасть змогу групам з від'ємним значенням індексу Лаффея зміцнити свої позиції на міжнародних ринках, шляхом збільшення довіри споживачів вітчизняних сільськогосподарських товарів у їх якості та довіри їх до ефективності використовуваних методів зеленого виробництва.

3.2 Напрями розвитку органічного землеробства в Україні

Протягом останніх десятиліть вчені та спеціалісти помітили значне зростання попиту населення на органічні продукти харчування. Особливо така динаміка спостерігається у країнах ЄС, де загальна площа сільськогосподарських угідь під органічним землеробством становить 14,9 млн.га. Тоді як кількість європейських виробників такої продукції протягом 2019-2020 років зросла на 1,6%, про що свідчать дані Науково-дослідного інституту органічного сільського господарства FiBL та IFOAM – Organics International [44].

Для порівняння стану розвитку органічного землеробства в країнах ЄС та Україні були досліджені такі показники як: загальна площа сільськогосподарських угідь які зайняті вирощування органічної продукції та частка такої кількості угідь у загальній сумі земель сільськогосподарського призначення, кількість товаровиробників органічної сільськогосподарської

продукції, та обсяги ринку збуту. Представлені результати аналізу всіх країн ЄС та України відображений у додатку Л.

Дані демонструють, що органічне землеробство є досить поширеним поміж країн ЄС, чого не можна сказати про України. Наприклад Німеччина реалізувала у 2020 році органічної сільськогосподарської продукції на суму 11970 млн.євро, опереджаючи Францію (11295 млн.євро) та Італію (3625 млн.євро). Тоді як кількістю органічних земель у загальній сумі сільськогосподарських угідь можуть похизуватися такі країни як: Австрія (26,1%), Естонія (22,3%), Швеція (20,4%), Чехія (15,3%) та Італія (15,2%). Щодо країн сусідів України, то значна увагу органічному землеробству приділяється в Польщі та Румунії. Відтак, зробимо висновок що ринок органічних продуктів ЄС є дуже динамічним чому посприяла велика кількість факторів. Окрім інноваційного характеру органічних сільськогосподарських товарів, зростаючої підтримки уряду та збільшення попиту європейських громадян на високоякісну продукцію, на думку IFOAM саме результати COVID-19 зіграли велику роль у значних темпах зростання попиту та пропозиції органічної продукції у 2020-2021 роках [45].

Також відзначимо, що у 2020 Європейською комісією було прийнято Farm to Fork Strategy (далі – Стратегія) та відповідний план дій для її виконання. Суть Стратегії полягає у пошуку шляхів збільшення попиту та пропозиції на органічні товари, тоді як Common Agricultural Policy зазначив, що до 2030 року щонайменше 25% сільськогосподарських угідь країн ЄС має бути зайнято органічним землеробством [46].

Враховуючи це вважаємо за необхідне дослідити динаміку розвитку органічного землеробства в Україні протягом 2002-2020 років (табл. 3.2).

Так, починаючи з 2002 року тематика вирощуванням органічних продуктів набула своєї актуальності на теренах України. Так за 19 років кількість сільськогосподарських угідь для органічного землеробства підвищилася на 297,8 тис.га, також помітне і поступове зростання виробників такої продукції та відповідно збільшуються обсяги ринку органічних товарів (з 0,1 млн.євро у 2004 році до 38,0 млн.євро у 2020 році).

Таблиця 3.2 – Динаміка розвитку органічного землеробства в Україні, 2002-2020 роки

Рік	Загальна площа органічних с/г угідь, га	Обсяги споживчого ринку органічних продуктів, млн.євро	Кількість органічних виробників
2002	164449	Дані відсутні	31
2003	239542	Дані відсутні	69
2004	240000	0,1	70
2005	241980	0,2	72
2006	242034	0,4	80
2007	249872	0,5	92
2008	269984	0,6	118
2009	270193	1,2	121
2010	270226	2,4	142
2011	270320	5,1	155
2012	272850	7,9	165
2013	393400	12,2	175
2014	400764	14,5	182
2015	410550	17,5	210
2016	411200	21,2	360
2017	420000	29,4	375
2018	429100	33	510
2019	467980	36	617
2020	462225	38	549

Джерело: складено автором на основі [43]

Враховуючи той факт, що все більша кількість населення світу надає перевагу екологічним продуктам, то поміж звичних експортних сільськогосподарських товарів з України має почати домінувати органічна продукція. Зазначимо, що органічне землеробство передбачає вирощування сільськогосподарських товарів без хімічних добрив, гербіцидів і пестицидів. Тобто така система виробництва має уникати або значною мірою виключати використання синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту, кормової залежності для худоби та генетично модифікованих організмів. За теорією органічні товаровиробники мають покладатися на сівозміну, сидерати, компост, біологічну боротьбу зі шкідниками та механічну культивуацію для підтримки продуктивності ґрунту та боротьби зі шкідниками.

Відзначимо, що процес переходу на вирощування органічної продукції не є швидким, відтак спочатку агропромисловим підприємства варто

відмовитися від хімічних засобів захисту рослин, а на їх противагу використовувати органічні. Також варто розглянути доречність зрошення тих культур, які найбільше цього потребують (враховуючи кліматичні умови регіону та специфічні водні характеристики культури).

Враховуючи швидке зростання ринку органічної продукції в Європі, надзвичайно важливо, щоб вітчизняна сільськогосподарська продукція також відповідала нормам та стандартам ЄС та зарекомендувала себе як високоякісна. Тому особливу увагу необхідно приділити гармонізації вітчизняного законодавства європейському, а також розробити інноваційні маркетингові та рекламні стратегії, що на нашу думку, допоможуть покращити подальше розширення ринку вітчизняної органічної продукції. Вважаємо, що у майбутньому це розширить ринки збуту та підвищить показники прибутковості вітчизняних товаровиробників, хоча відзначимо, що органічне виробництво є і ресурсовитратнішим у порівнянні зі звичайним.

Окрім того, що органічне землеробство у майбутній перспективі зможе позитивно відзначитися на фінансових показниках діяльності аграрного підприємства, воно також може наблизити Україну до членства в ЄС, адже саме таке вирішує багато проблем і цілей європейської аграрної політики. Ключові з них стосуються сталого виробництва високоякісної їжі та безпеки харчових продуктів, зниження тиску на навколишнє середовище, підвищення ефективності використання ресурсів та підтримки функцій природи та екосистеми. Отже, враховуючи швидке зростання ринку органічної продукції в Європі, надзвичайно важливо, щоб такий сектор паралельному розвивався і в Україні. Це має забезпечити розвиток нових технологій та інновацій, які дозволять збільшити диверсифікацію експортної сільськогосподарської продукції та покращити її якість. Тоді як адаптація до відповідного законодавства ЄС покращити подальше розширення ринку органічної продукції.

ВИСНОВКИ

Розвиток вітчизняних підприємств агропромислового сектору економіки в першу чергу пов'язаний з підвищенням попиту на сільськогосподарську продукцію. Окрім цього, українські товаровиробники можуть конкурувати на міжнародному ринку такої продукції за рахунок низьких цін при збереженні достатньої якості сільськогосподарських товарів.

На основі цього, перший етап дослідження був акцентований на визначення понятійного апарату конкурентоспроможності агропромислових підприємств. Такий аналіз дав змогу виокремити не лише відмінності між поняттями «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємства», але й трактувати спільні та відмінні погляди науковців щодо переваг та недоліків конкуренції, особливі інструменти впливу на конкурентоспроможність та напрями з якими конкурентоспроможність підприємств корелює в першу чергу. Було визначено, що для забезпечення підприємством конкурентних переваг не достатнім є лише імплементація у виробничий процес новітніх засобів виробництва та аналіз ринкових позицій конкурентів. Також особливо важливим є виконання конкуренцією основних покладених на неї функцій.

На основі теоретичного аналізу також було виокремлено ряд специфічних рис конкурентного середовища. У науковій літературі під такими рисами варто розуміти механізми, які стосуються економічного, правового, організаційно-економічного та соціально-трудоного регулювання. Окрім цього особливу увагу були приділено специфічних факторами конкурентоспроможності агропромислових підприємства, які можуть бути керовані та некеровані. Вираховування таких специфічних факторів та рис, при розробці стратегій розвитку аграрного бізнесу, дасть змогу підвищити конкурентоспроможність та розширить ринки збуту сільськогосподарської продукції.

Далі було досліджено питання методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств агропромислового сектору економіки. Це дало змогу узагальнити запропоновані методики розрахунку конкурентоспроможності, враховуючи при цьому різноманітність підходів науковців у такому аспекті. Так, автори вбачають, що найбільш репрезентативні та порівнювані дані є внаслідок застосування кількісних методів оцінки конкурентоспроможності.

Наступний етап дослідження базувався на аналізі тенденцій розвитку вітчизняного агропромислового комплексу. Де особливу увагу було приділено аналізу тенденцій впливу сучасних політичних та економічних факторів на рівень конкурентоспроможності таких підприємств. Аналіз показав, що відміна мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення позитивно відобразилася на розмірах земельного банку агропромислових підприємств. Також було досліджено вплив макроекономічних та мікроекономічних факторів на показниках імпорту та експорту сільськогосподарської продукції. На основі чого було визначені ті види сільськогосподарської продукції, які є найбільш затребуваними на конкурентному сільськогосподарському ринку.

Узагальнюючи питання торгівлі продукцією агропромислового комплексу, визнаємо, що Україна є експортно-орієнтованою на вирощування зернових та зернобобових культур, тоді як продукція тваринництва зачастию реалізується в межах країни. Враховуючи спад вирощування продукції тваринництва було спрогнозовано їх кількість на найближчі 5 років, де виробництво вовни стане найменш представленим або зовсім зникне у п'ятирічній перспективі як вид сільськогосподарської діяльності. Тоді як кількість вирощуваних тварин на забій та кількості надою молока ймовірно зросте, внаслідок підвищення попиту на таку продукцію всередині країни.

На основі того, що динаміці імпорту сільськогосподарської продукції властиві значні коливання, то далі було оцінено її конкурентоспроможність на світовому ринку. Для визначення конкурентоспроможності товарних груп

сільськогосподарської продукції було застосовано індекс Лафея, адже такий характеризується стійкістю до політичних та економічних шоків. Результати розрахунків продемонстрували, що зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження є найбільш конкурентоздатними. Тоді як насіння і плоди олійних рослин, залишки відходів харчової промисловості також можуть похизуватися тим самим.

Враховуючи результати розрахунків, надалі було запропоновано групування експортних товарних груп сільськогосподарської продукції, яким були присвоєні відповідні літери від А (найбільш конкурентоздатна продукція) до Е (найменш конкурентоздатна). Таке ранжування, вважаємо позитивно відобразиться при розробці ефективних заходів підвищення конкурентоздатності такої продукції враховуючи поточний рівень їх якості та попиту. Окрім цього було визначено важливість не лише підвищенню якості сільськогосподарської продукції, але й сприянню зеленій трансформації сільського господарства, посиленню підтримки аграрної науки і технологіям, тощо. Саме це слугувало визначенню рекомендацій нарощення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, які мають як теоретичний так і практичний характер.

На основі урожайності українських ґрунтів та аграрного потенціалу України одним із напрямків підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є стимулювання розвитку органічного землеробства. Отже, на основі проведеного дослідження були визначено, що сільськогосподарська продукція є затребуваною на міжнародній арені, проте не вся. Тож для підвищення її конкурентоздатності важливо застосувати у ряд змін, які стосуються як правового та наукового поля так і безпосередньо виробничого процесу.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Productivity in EU agriculture – slowly but steadily growing. *European Commission*. URL: <http://surl.li/cbakb>.
2. Крючкова Ж. В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. Інвестиції: практика та досвід. Випуск 12. 2016. URL: <http://surl.li/cbakn>.
3. Патица Н. І Теоретико-методологічні підходи до конкурентоспроможності сільського господарства в сучасних умовах. Економіка АПК. Випуск 4. 2019. URL: <http://surl.li/cbakd>.
4. Бабіров Е. Х., Бець М. Т., Лучко Г. Й. Визначення сутності поняття конкурентоспроможності товарів із врахуванням інтегрованості ринків. Ефективна економіка. 2017. № 3. URL: <http://surl.li/ccbsn>.
5. Портер М. Е. Стратегія конкуренції. К.: Основи, 1997. 390 с.
6. Дементьева А. Конкурентоспроможність міжнародних компаній. Маркетинг. 2003. № 3. С. 64–67.
7. Карлоф Б. Деловая стратегия. М.: Экономика, 2006. 296 с.
8. Воронин Г. О. О конкурентоспособности промышленных предприятий. Экономист. 2004. № 6. С. 17–21.
9. Денисенко М.П. Методика кількісної оцінки конкурентоспроможності підприємства швейної галузі. *Економіка та держава*. 2005. № 8. С. 36–38.
10. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підручник. Львів: КомпактЛВ, 2005. 304 с.
11. Єрмак А. В. Конкурентоздатність підприємства: сутність поняття (проблематика питання). *Вісник Економічної науки України*. № 1. 2005. С. 41–44.
12. Завьялов П. Проблемы международной конкурентоспособности товаропроизводителей и пути их решения. Маркетинг. 1997. № 3. С. 21-32.

13. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
14. Макконелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. 11#го изд. – К.: Хагар#Демос, 1993. — 785 с.
15. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу: монографія. Тернопіль: Збруч, 2001. 21 с.
16. Тарнавска Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. Тернопільський економічний ун-т. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570с.
17. Донських А. С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають. Ефективна економіка. № 12. 2011. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=850>.
18. Конкурентоспроможність підприємства: конспект лекцій. Економіка підприємства. Харків: Вид-во НУА, 2015. 52 с.
19. Лупак Р. Л., Васильців Т. Г. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Львів : Видавництво ЛКА, 2016. 484 с.
20. Брінь П. В. Конкурентоспроможність підприємства: сутність, показники та методичні засади динамічної оцінки. *Причорноморські економічні студії*. № 62. 2021. С. 36–43.
21. Семенова Л. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. фін. акад., 2013. 164 с.
22. Савченко С. М. Критичний аналіз наявного методичного інструментарію оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Економічна наука*. № 7. 2020. URL: <http://surl.li/ccbsi>.
23. Кваско А. В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Наукові записки*. 2017. № 1 (54). С. 111–118.
24. Кузьмін О. Є. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. 180 с.

25. Куковський А. Г., Познаховський В. А. Аналітичні методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Вісник інженерної академії України*. 2010. № 2. С. 262–266.

26. Олещук М.Г. Управління конкурентоспроможністю банківських послуг: дис. на здобуття наук. ступ. к. е. н.: спеціальність 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» Суми. 2013. 251 с.

27. Крючкова Ж.В. Методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Агросвіт*. № 12. 2016. С. 41–46.

28. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 270 с.

29. Шепіцен А.О. Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства. *Фінанси України*. 2003. № 8. С. 66–73.

30. Збарський В.К., Місевич М.А. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств. К.: ННЦ ІАЕ, 2009. 310 с.

31. Мартинчик О.А. Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://surl.li/cbaki>.

32. Попадинець Н.М. Конкурентоспроможність продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках. URL: <http://ird.gov.ua/irds/molvch20150261330.pdf>.

33. Головний сайт про агробізнес. *Latifundist.com*. URL: <https://latifundist.com/uk>.

34. Agri-food trade statistical factsheet European Union – Ukraine. *An official website of the European Union*. URL: <http://surl.li/cbakp>.

35. Огляд стану земельних відносин в Україні. *KSE*. URL: <http://surl.li/cbakq>.

36. Maciejewska F., Skrzypek K. Ukraine agriculture exports – what is at stake in the light of invasion? *IHS Market*. URL: <http://surl.li/cbakr>.

37. Шубровська О.В., Прокопенко К.О. Вплив агрокорпорацій України на стан торговельного балансу держави. Економіка сільського господарства. 2020. № 1. С. 111–127.

38. Рейтинг європейських виробників курятини. *Latifundist.com*. URL: <http://surl.li/cbaks>.

39. Обзор рынка свинины Украины. *Latifundist.com*. URL: <https://latifundist.com/infographics/view/124>.

40. Перелік головних компаній-експортерів української пшениці за 10 місяців 2021 року. *Latifundist.com*. URL: <http://surl.li/cbakw>.

41. Огляд ринку кукурудзи 2021: українські реалії. *Latifundist.com*. URL: <http://surl.li/cbaky>.

42. Tencent Harnesses AI for Smart Agriculture. *Tencent*. URL: <https://www.tencent.com/en-us/articles/2201057.html>.

43. Органік в Україні – Федерація органічного руху України. *Федерація органічного руху України*. URL: <http://surl.li/ccbsr>.

44. European organic market reached €52 billion in 2020. *Bio Eco Actual*. URL: <http://surl.li/cbala>.

45. IFOAM – Organics International Home. *IFOAM*. URL: <https://www.ifoam.bio/>.

46. Farm to Fork Strategy. European Commission. URL: <http://surl.li/cbald>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

SUMMARY

Sakhno O.O. Ways to increase Ukraine's competitive advantages in the world market of agro-industrial products – Bachelor's qualification paper. Sumy State University, Sumy, 2022.

Qualifying bachelor's thesis is devoted to identifying specific features that affect the dynamics of competitiveness of domestic agricultural products. An analysis of the current state of competitiveness of agricultural commodity groups, assessed agricultural groups of goods that are most in demand in the international arena, as well as those that need to be considered when developing appropriate development strategies or determining the range of subsidized enterprises. The main directions of improving the competitiveness of domestic agricultural products in terms of legal, scientific and industrial aspects are identified.

Key words: COMPETITIVENESS, AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTS, EXPORT, IMPORT, FOREIGN MARKET, AGRICULTURE.

АНОТАЦІЯ

Сахно О.О. Шляхи нарощення конкурентних переваг України на світовому ринку агропромислової продукції – Кваліфікаційна бакалаврська робота. Сумський державний університет, Суми, 2022.

Кваліфікаційна бакалаврська робота присвячена визначенню специфічних рис, які впливають на динаміку конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Проведено аналіз поточного стану конкурентоздатності сільськогосподарських товарних груп, оцінено сільськогосподарські групи товарів, які характеризуються найбільшим попитом на міжнародній арені, а також ті на які необхідно звернути увагу при розробці відповідних стратегій розвитку чи при визначенні кола субсидійованих підприємств. Визначено основні напрямки удосконалення конкурентоздатності вітчизняної сільськогосподарської продукції, що стосується правового, наукового та виробничого аспектів.

Ключові слова: КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, АГРОПРОМИСЛОВА ПРОДУКЦІЯ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ЗОВНІШНІЙ РИНОК, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – Методи до оцінки конкурентоспроможності агропромислових підприємств

Метод	Зміст	Інструментарій	Недоліки	Переваги
Кількісний	Ці методи оцінювання конкурентоспроможності пов'язані здебільшого з розрахунком відносних величин (індексів, коефіцієнтів), що визначають рівень ключових показників за окремими аспектами конкурентоспроможності	Диференційований метод, інтегральний метод, метод різниць, метод балів, метод використання таксономічного показника.	У деяких кількісних методах використовують вагові коефіцієнти, визначені експертами, тому методика не позбавлена суб'єктивізму	Допомагають оцінити реальні шанси організації у конкурентній боротьбі за стратегічні зони господарювання та ухвалити зважене управлінське рішення
Якісний	Ці методи оцінювання ґрунтуються на досвіді, знаннях, інтуїції, компетенціях суб'єктів діагностики тощо	Методи експертних оцінок; теорія конкурентоспроможних переваг М. Портера; модель аналізу Мак-Кінсі 7S; методика Градова щодо детермінантів «національного ромба»	Вони переважно мають низький ступінь математичної формалізації, не вирізняються науковою суворістю, їм властива суб'єктивність і умовність	Якісні методи достатньо гнучкі і дають змогу оцінити реальні факти, а не абстрактні цифри, якщо використовувати достовірну інформацію
Критеріальний	Полягає у використанні кореляційно-регресійної моделі для оцінювання критерію ринкових можливостей	теорія конкурентоспроможних переваг М. Портера; аналіз конкурентоспроможності фірм Ж.-Ж. Ламбена; SPACE-аналіз, GAP-аналіз, LOTS-аналіз, PIMS-аналіз; модель аналізу Мак-Кінсі 7S; методика Градова щодо детермінантів «національного ромба»; інтегральний метод; таксономічний метод	Є трудомістким та потребує обробки великого масиву інформації, його групування та математичного опрацювання	Дозволяє отримати оцінку конкурентних позицій виробника, товару у розрізі витрат виробництва, рентабельності, продуктивності праці, платоспроможності, ліквідності підприємства та показника затовареності; є досить простим і наочним
Експертний	Ці методи ґрунтуються на	STEP-аналіз; SWOT-аналіз;	Ці методи базується на	Ці методи є простими у

	порівняльний оцінці, яка відображає рівень сукупності показників оцінювання можливостей суб'єкта господарювання	аналіз конкурентоспроможності за системою 111-555; метод американської асоціації управління; метод порівнянь; метод рангів	суб'єктивному (експертному) оцінювані, що може призвести до викривлення результатів оцінювання	визначенні конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, товару, послуги, сфери діяльності тощо
Індикаторний	Це методи оцінювання, що гуртуються на побудові певної системи індикаторів (сукупність параметрів), яка дасть змогу здійснити оцінювання конкурентоспроможності з різних боків об'єкта дослідження загалом	STEP-аналіз, SPACE-аналіз, GAP-аналіз, LOTS-аналіз, PIMS-аналіз; аналіз конкурентоспроможності за системою 111-555; формалізований метод Іванова; методика Ансоффа щодо КСФ; методика Градова щодо детермінантів «національного ромба»; метод американської асоціації управління; метод порівнянь; метод рангів; метод інтегрального критерію; метод таксономічного показника	Складний у підборі параметрів, потребує великої кількості інформації	Ці методи дають змогу описати стан об'єкта дослідження та надати рекомендації управлінського характеру щодо його підвищення конкурентоспроможності
Матричний	Передбачає діагностику конкурентної позиції підприємства, а зазвичай його позиціонування залежно від певних критеріїв (наприклад, частки ринку, темпів зростання ринку, рентабельності продукції, стадії життєвого циклу тощо)	Теорія конкурентоспроможних переваг М. Портера; аналіз конкурентоспроможності фірм Ж.-Ж. Ламбена; SWOT-аналіз; модель аналізу Мак-Кінсі 7S	Є занадто спрощеним, не відображає системного погляду на діагностику конкурентоспроможності. Критерії матричного методу є доволі відносними та неконкретними, що не створює умов для отримання об'єктивного результату	Передбачає діагностику конкурентоспроможності підприємства за двома або більше ключовими критеріями, дає змогу відстежувати зміну позиції у динаміці та досліджувати траєкторію руху, створює розлогі ідентифікаційні можливості
Графічний	Передбачає побудову багатокутника (многокутника) конкурентоспроможності	Теорія конкурентних переваг М. Портера; аналіз конкурентоспроможності фірм Ж.-Ж. Ламбена; SWOT-аналіз;	Складність у виборі параметрів функціонування, які б оцінювались за ідентичною	Простота у використанні, високий рівень наочності та візуалізації результатів

	підприємства, згідно з яким обирається перелік істотних параметрів, які переводяться у єдину розмірну шкалу, на підставі чого наочно демонструються переваги або відставання підприємства	модель аналізу Мак-Кінсі 7S; метод вивчення профілю об'єкта	шкалою	
Математичний	Ці методи дозволяють здійснювати оцінювання за допомогою використання факторних моделей, що базується на обчисленні інтегральних показників	Аналіз конкурентоспроможності за системою 111-555; формалізований метод Іванова; методика Ансоффа щодо КСФ; методика Градова щодо детермінантів національного ромба»; метод американської асоціації управління; метод порівнянь; метод рангів; метод інтегральний та таксономічний методи	Потребують значного обсягу статистичних даних в динаміці, що не завжди можливо отримати	Такі методи є більш точними та достовірними
Комплексний	Ці методи орієнтовані на аналіз усього спектру найважливіших параметрів об'єкта оцінювання і дозволяють отримати ґрунтовну оцінку його конкурентоспроможності	Весь комплекс методів якісного та кількісного аналізу, в т.ч. статистичні, динамічні методи, стратегічні та поточні методи оцінювання	Вони складні у використанні, трудомісткі для суб'єктів господарювання	Перевагою цих методів є отримання найбільш достовірної і точної інформації про конкурентоспроможність підприємства, його переваги та «вузькі місця», є найбільш ґрунтовними серед існуючих методів

Джерело:

[22]

ДОДАТОК В

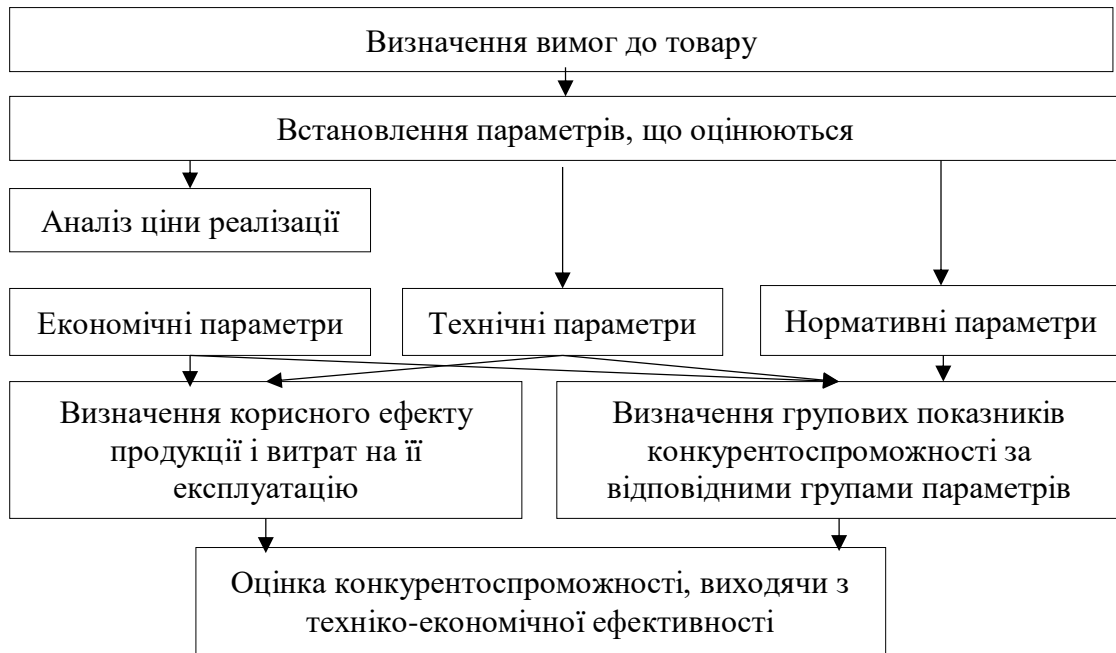

Рис В.1 – Алгоритм оцінки рівня конкурентоспроможності продукції аграрного сектору економіки

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1 – ТОП – 20 латифундистів України, станом на 2021 рік

Ранг	Компанія	Зем.банк, тис.га	Ранг	Компанія	Зем.банк, тис.га
1	Кернел	506	11	«УКРПРОМІНВЕСТ-АГРО»	120
2	Ukrlandfarming	475	12	«Агротон»	110
3	МХП	370	13	«Агрейн»	110
4	Агропросперис (NCH)	300	14	Vitagro	85
5	Астарта-Київ	220	15	«Приват-АгроХолдинг»	85
6	Континентал Фармерз Групп	195	16	«ТАС АГРО»	83
7	Еліцентр Агро	160	17	«НІБУЛОН»	82,5
8	Аграрні системні технології	110	181	«АгроВіста»	80
9	HarvEast	127	19	«Світанок»	80
10	ИМК	120	20	LNZ Group	80

Джерело: складено на основі [33]

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1 – Рейтинг основних торгових партнерів сільськогосподарської продукції ЄС та України станом на 2020 рік

№ з/п	Рейтинг найпопулярніших партнерів ЄС	Вартість (млн. євро)	Відсоткова частка поза країнами ЄС	№ з/п	Рейтинг країн з постачання продукції найвищої якості	Вартість (млн. євро)	Відсоткова частка поза країнами ЄС
1	Великобританія	41834	22,9	1	Великобританія	15509	12,8
2	США	21453	11,7	2	Бразилія	11340	9,3
3	Китай	17693	9,7	3	США	9587	7,9
4	Швейцарія	9035	4,9	4	Україна	6019	4,9
5	Японія	6977	3,8	5	Китай	5135	4,2
6	Російська Федерація	6846	3,7	6	Туреччина	4652	3,8
7	Норвегія	4846	2,7	7	Швейцарія	4598	3,8
8	Саудівська Аравія	4307	2,4	8	Індонезія	4478	3,7
9	Канада	3638	2,0	9	Аргентина	4394	3,6
10	Австралія	3189	1,7	10	Берег Слонової Кістки	3585	2,9
11	Туреччина	3054	1,7	11	Канада	3106	2,6
12	Південна Корея	3029	1,7	12	Марокко	2465	2,0
13	Алжир	2985	1,6	13	Перу	2433	2,0
14	Україна	2842	1,6	14	Індія	2364	1,9
15	Гонконг	2540	1,4	15	Малайзія	2287	1,9
16	Марокко	2169	1,2	16	Південна Африка	2192	1,8
17	Ізраїль	2140	1,2	17	В'єтнам	2175	1,8
18	ОАЄ	2119	1,2	18	Колумбія	2038	1,7
19	Бразилія	1752	1,0	19	Чилі	1981	1,6
20	Єгипет	1694	0,9	20	Російська федерація	1781	1,5
	Решта світу	38706	20,4		Решта світу	20496	23,4

Джерело [34]

ДОДАТОК Е

Таблиця Е.1 – Динаміка показників значущості сільського господарства у економіці України, за 2010-2021 роки

Показник	Рік											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП України, млн. грн.	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544	2383182	2983882	3560596	3978400	4222026	5459574
Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	80385	106555	109785	128738	161145	239806	277197	303949	361173	356795	393077	580519
Частка сільського господарства у ВВП країни, %	7,45	8,20	7,82	8,79	10,15	12,06	11,63	10,19	10,14	8,97	9,31	10,63
Експорт товарів, млн. дол. США	50744,2	67594,1	67779,8	62305,9	53901,6	38127,1	36361,7	43264,7	47335	50054,6	49191,8	68089,3
Імпорт товарів, млн. дол. США	60351,9	81040,5	83135,3	75834,6	54428,7	37516,4	39249,7	49607,2	57187,6	60800,2	54336,1	72816,8
Експорт с/г продукції, млн. дол. США	9849,7	12732,2	17791,3	16929,9	16668,9	14563,1	15281,8	17756,8541	18611,8105	22144,1802	22179,4	27709,8719
Імпорт с/г продукції, млн.дол. США	5684	6254,9	7392,3	8039,2	6059,2	3484,4	3891	4301,2079	5055,4581	5736,0285	6498,3	7741,4497
Частка імпорту с/г продукції у імпорті,%	9,42	7,72	8,89	10,60	11,13	9,29	9,91	8,67	8,84	9,43	11,96	10,63
Частка експорту с/г продукції у експорту,%	19,41	18,84	26,25	27,17	30,92	38,20	42,03	41,04	39,32	44,24	45,09	40,70
Кількість зайнятих, тис. Осіб	20266	20324,2	19261,4	19314,2	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	15915,3	15610,0
Кількість зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. Осіб	3115,6	3410,3	3308,5	3389	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	2721,2	2727,5
Частка кількості зайнятого у населення у с/г галузі, %	15,37	16,78	17,18	17,55	17,10	17,46	17,61	17,71	17,96	18,16	17,10	17,47

Джерело: складено і розраховано автором на основі даних Державної служби статистики

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж.1 – Динаміка виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами за період 2010-2021 років

Рік	Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис.т	Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	Обсяг виробництва (валовий настриг) вовни, т
2010	1531	2216,5	10249,8	710
2011	1639	2245,9	11738,2	647
2012	1717,1	2525,3	11977,4	556
2013	1856,9	2558,9	12093,8	423
2014	1953,3	2646,3	12536,1	380
2015	1976,7	2669,2	9762,2	314
2016	2015,7	2705,8	8067,6	266
2017	2013,2	2765,7	8365,3	255
2018	2079,3	2755,7	8900,4	237
2019	2299,6	2727,8	9357,6	200
2020	2303,0	2761,2	8913,5	147
2021	2318,3	2767,4	7012,8	152

Джерело: складено за даними Державної служби статистики

ДОДАТОК К

Таблиця К 1 – Результати розрахунку конкурентоспроможності товарних груп вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
01 живі тварини	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,025
	0,052	0,039	0,051	0,063	0,058	0,046	0,031	0,005	0,014	0,001	0,022	0,033	
02 м'ясо та їстівні субпродукти	-	-	-	-	0,134	0,363	0,430	0,499	0,531	0,575	0,510	0,474	0,523
	0,287	0,032	0,195	0,131									
03 риба і ракоподібні	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,614
	0,445	0,289	0,388	0,539	0,521	0,371	0,498	0,427	0,450	0,492	0,582	0,558	
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	0,516	0,420	0,325	0,372	0,363	0,400	0,378	0,483	0,411	0,311	0,149	0,014	0,044
05 інші продукти тваринного походження	-	-	-	-	-	0,003	-	-	-	-	-	-	-0,009
	0,002	0,003	0,005	0,009	0,010		0,011	0,009	0,006	0,003	0,005	0,003	
06 живі дерева та інші рослини	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,043
	0,059	0,058	0,089	0,090	0,062	0,023	0,023	0,023	0,025	0,027	0,039	0,045	
07 овочі	0,009	0,016	0,014	-	-	0,044	0,106	0,195	0,155	0,010	-	-	-0,069
				0,031	0,029						0,071	0,028	
08 їстівні плоди та горіхи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,548
	0,398	0,253	0,517	0,691	0,602	0,420	0,402	0,254	0,217	0,291	0,489	0,303	
09 кава, чай	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,161
	0,182	0,174	0,179	0,207	0,225	0,234	0,219	0,179	0,169	0,170	0,215	0,171	
10 зернові культури	2,263	2,489	4,887	4,787	5,733	7,737	8,151	7,301	7,415	9,385	9,377	8,940	12,855
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	0,056	0,051	0,059	0,091	0,092	0,136	0,162	0,177	0,154	0,171	0,124	0,068	0,084
12 насіння і плоди олійних рослин	0,902	0,868	1,051	1,351	1,279	1,648	1,701	2,010	1,701	2,210	1,512	1,478	0,470
13 шелак природний	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,024
	0,031	0,022	0,022	0,023	0,027	0,035	0,032	0,025	0,025	0,022	0,025	0,016	
14 рослинні матеріали для виготовлення	0,001	0,001	0,000	0,041	0,078	0,072	0,036	0,026	0,035	0,051	0,047	0,012	0,014
15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	2,158	2,180	2,790	2,484	3,268	4,084	5,129	5,030	4,476	4,476	5,570	4,857	7,014
16 продукти з м'яса, риби	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,098
	0,035	0,038	0,036	0,052	0,066	0,040	0,059	0,064	0,062	0,081	0,125	0,104	
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	0,010	0,037	0,197	0,146	0,082	0,176	0,412	0,432	0,326	0,194	0,186	0,063	0,072
18 какао та продукти з нього	0,238	0,195	0,213	0,139	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,110
					0,030	0,012	0,053	0,026	0,052	0,064	0,141	0,139	
19 готові продукти із зерна	0,143	0,147	0,172	0,184	0,206	0,237	0,179	0,223	0,148	0,103	0,096	0,105	0,105
20 продукти переробки овочів	0,021	-	0,077	0,125	0,062	0,089	0,052	0,060	0,023	0,035	-	-	0,006
		0,001									0,017	0,032	
21 різні харчові продукти	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,201
	0,263	0,237	0,206	0,227	0,290	0,299	0,280	0,226	0,215	0,217	0,283	0,254	
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	0,207	0,025	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,080
			0,011	0,079	0,155	0,071	0,143	0,133	0,184	0,226	0,312	0,266	
23 залишки і відходи харчової промисловості	0,292	0,306	0,479	0,538	0,806	1,095	1,157	1,041	1,095	1,282	1,343	1,034	1,591
24 тюпон і промислові замітники тюпону	-	-	-	-	-	-	-	0,003	0,053	0,028	-	-	0,107
	0,179	0,118	0,105	0,063	0,134	0,081	0,105				0,065	0,081	

Джерело:

авторські

розрахунки

ДОДАТОК Л

Таблиця Л.1 – Стан розвитку органічного землеробства в країнах ЄС та Україні станом на 2020 рік

Країна	Площа орг. с/г угідь, млн. га	Частка орг. угідь у загальній кількості с/г угідь	К-ть орг. виробників	Обсяги ринку орг. продуктів, млн. євро
Австрія	670	26,1	26042	1920
Бельгія	93	6,8	2394	779
Болгарія	118	2,3	6213	30
Хорватія	108	7,2	5153	99
Кіпр	6	5	1252	2
Чехія	541	15,3	4694	164
Данія	286	10,9	4109	1979
Естонія	221	22,3	2060	62
Фінляндія	306	13,5	5129	368
Франція	2241	7,7	47196	11295
Німеччина	1614	9,7	34136	11970
Греція	529	8,7	30124	66
Угорщина	303	5,7	5136	30
Ірландія	74	1,6	1725	206
Італія	1993	15,2	70561	3625
Латвія	290	14,8	4178	51
Литва	242	8,1	2417	51
Люксембург	6	4,4	105	160
Мальта	0,1	0,5	24	Дані відсутні
Нідерланди	68	3,8	1867	1211
Польща	508	3,5	18655	314
Португалія	293	8,2	5637	21
Румунія	395	2,9	9277	41
Словаччина	198	10,3	802	4
Словенія	50	10,3	3823	49
Іспанія	2355	9,7	41838	2133
Швеція	614	20,4	5730	2144
Україна	0,5	0,2	549	38

Джерело: складено за даними [45]